

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยบทบาทผู้สูงอายุที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี ในเขตเทศบาลเมืองพะสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดพะสินธุ์ จากการศึกษาด้านค่าว่าเอกสาร บทความ และรายงานการวิจัยต่างๆ ปรากฏสาระสำคัญเป็นลำดับดังนี้

1. บทบาท (Role)

1.1 ความหมายของบทบาท

1.2 ความสำคัญของบทบาท

1.3 ประเภทของบทบาท

1.4 ปัจจัยที่เกี่ยวกับบทบาท

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

2.2 ทฤษฎีภาวะผู้สูงอายุ

2.3 ทฤษฎีทางด้านจิตวิทยาลังคน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของผู้สูงอายุ

2.5 การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

2.6 ทฤษฎีกิจกรรม

3. บทบาทของผู้สูงอายุด้านการพัฒนาชุมชน

3.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

3.2 ปรัชญาในการพัฒนาชุมชน

3.3 หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

4. บทบาทของผู้สูงอายุด้านการศึกษา

5. บทบาทของผู้สูงอายุด้านศาสนา

6. บทบาทของผู้สูงอายุด้านวัฒนธรรมและประเพณี

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. บทบาท

1.1 ความหมายของบทบาท

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 602) ให้ความหมายว่า “บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้”

สุพัตรา สุภาพ (2526 : 30) ให้ความหมายไว้ว่า “บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิ์และหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง)...”

ขบวน พลตรี (2530 : 77; อ้างถึงใน เกลินชัย จันทรเสนา. 2544 : 6) กล่าวว่า “บทบาท คือ แบบแผนพฤติกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคม บทบาท เป็นการเคลื่อนไหวของสถานภาพหรือหน้าที่ตามสถานภาพนั่นเอง”

บุญเลิศ ราโชติ(2539 : 90) ให้ความหมายของบทบาทว่า หมายถึง ผลที่เกิดจากการที่บุคคลเข้าไปดำเนินการตำแหน่งหรือที่ปฏิบัติตามหน้าที่

จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า “บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิ์และหน้าที่ของบุคคล ตามสถานภาพหรือตำแหน่งที่บุคคลนั้นได้รับ”

1.2 ความสำคัญของบทบาท

ในสมัยก่อนสังคมทำด้วยมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยบทบาทของบุคคล ตามสถานภาพแล้ว สังคมจะมีลักษณะเช่น ไวจงขึ้นอยู่กับบทบาทที่แต่ละคนปฏิบัติด้วย ถ้าสมาชิกของสังคมเข้าใจและปฏิบัติตามบทบาทของตนอย่างถูกต้องและเคร่งครัด สังคมก็จะเป็นระเบียบ มีการพัฒนาไปสู่ความเจริญมั่นคงในทางตรงกันข้าม ถ้าสมาชิกของสังคมไม่สนใจปฏิบัติตามบทบาทของตน ให้ถูกต้องหรือละเลยการปฏิบัติก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมหรือเกิดปัญหาต่างๆ จนเป็นเหตุให้สังคมไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้

1.3 ประเภทของบทบาท

บุญเลิศ ราโชติ (2539 : 94-95; อ้างถึงใน เกลินชัย จันทรเสนา. 2544 : 6) ได้แบ่งประเภทของบทบาท ดังนี้

1.3.1 บทบาทที่รักภูมิ ได้แก่ บทบาทที่มีข้อกำหนดที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างแน่นอนตามตัวจะเปลี่ยนแปลงยืดหยุ่นไม่ได้ เช่น บทบาทของเจ้าบ่าวในพิธีแต่งงาน บทบาทของนายกรัฐมนตรี อธิบดีฯ ฯ จำเป็นต้องแสดงออกตามหน้าที่ความรับผิดชอบนั้น ๆ เพราะบทบาทนั้นได้ระบุไว้แน่นอนชัดในรูปของกฎหมาย ระเบียบแบบแผน

1.3.2 บทบาทที่อีดหยุ่นได้ ได้แก่ บทบาทที่ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับบทบาทนั้นเปลี่ยนแปลงแปรผันไปได้พอสมควร ไม่มีข้อกำหนดตายตัวอ่อนเด็ดขาด เช่น บทบาทของบิดามารดา ย่อมมีข้อกำหนดไว้ก้างๆ พอพฤติกรรมแปรผันได้ตามความเหมาะสม

1.3.3 บทบาททั่วไป ได้แก่ บทบาทที่มีข้อจำกัด นิยาม และขอบเขตพฤติกรรม ไว้อย่างกว้างๆ เพื่อที่สามารถแต่ละคนในสังคมนั้นจะถือปฏิบัติได้ บทบาทหรือพฤติกรรมเช่นนี้ เรียกว่า บทบาททั่วไป เช่น ผู้ชาย ผู้หญิง มีบทบาทการประกอบอาชีพบางอย่างแตกต่างกัน บทบาทที่มีต่อสังคมก็ต่างกัน เป็นต้น

1.3.4 บทบาทย่อย ได้แก่ บทบาทที่แบ่งแยกรายละเอียดเป็นส่วน ๆ เป็นตอน ๆ ออกไปอีก เพื่อกำหนดบทบาทเด่นชัด จ่ายแก่การปฏิบัติ บทบาทเช่นนี้เรียกว่าบทบาทย่อย เช่น ผู้ชายเหมาะสมที่จะเป็นตำรวจทหาร ส่วนผู้หญิงเหมาะสมที่จะเป็นพยาบาล แม่บ้าน หรือบทบาทที่เป็นไปตามวัย เช่น วัยรุ่น วัยเจริญพันธุ์ เป็นต้น

1.3.5 บทบาทที่แท้จริง ได้แก่ บทบาทที่จะละเว้นหรือหักห้ามไม่ได้ ถ้าไม่ ประพฤติหรือประพฤติขาดตกบกพร่องจะทำให้เกิดความเสียหาย เช่น บทบาทของช่างตัดผม การตัดผมเป็นบทบาทที่เมื่อจริงจะละเอียดไม่ตัดผมโดยเพียงแต่โกนหนวดเคราเท่านั้นไม่ได้ เพราะจะทำให้บุคคลในการตัดผมเสียไป

1.3.6 บทบาทเสริมหรือเสริมนบทบาท ได้แก่บทบาทที่แสดงออกนั้นเพื่อจะเสริม หรือทำให้บุคคลที่แท้จริงนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยไม่ได้ทำให้สภาพการณ์นั้นเสียไป เพียงแต่ไม่ สมบูรณ์ เช่น การตัดผมจะต้องมีการโกนหนวดเคราแค่ชุด นวดศี๊นคอ เป็นต้น

1.3.7 บทบาทตามกฎหมาย ได้แก่บทบาทที่กฎหมายกำหนดไว้ ถ้าไม่ปฏิบัติตาม จะมีผลหรือผิดต่อกฎหมาย เช่น การครอบครองรถชนต์ ที่ดิน ฯลฯ ต้องจดทะเบียน เป็นต้น

1.4 ปัญหาเกี่ยวกับบทบาท

จำนวน พลตรี (2530 : 77; อ้างถึงใน เล่มชัย จันทรเสนฯ 2544 : 7) กล่าวถึงปัญหา เกี่ยวกับบทบาทสรุปได้ 3 ประการ ดังนี้

1.4.1 ปัญหาที่เกิดจากผู้สวมบทบาท สวมบทบาทไม่ดี และจะกำหนดบทบาทไว้ อย่างชัดเจนและแน่นอนก็ตาม ถ้าผู้สวมบทบาทรู้สึกว่าเป็นการยากลำบาก หรือหมดความสามารถ ที่จะดำเนินบทบาทของตนหรือขาดความเชื่อมและเข้าใจบทบาทของตน ได้ดีพอ แต่ต้องแสดงบท ที่ไม่ชำนาญจะทำความเสียหายและเป็นภัยร้ายแรงกระทบกระเทือนต่อกันอื่น (เช่น การบรรจุ ครุศาสตร์ศึกษาให้ทำการสอนวิทยาศาสตร์ หรือ บรรจุครุศาสตร์สังคมศึกษาสอนภาษาไทย ครุศักดิ์ล่วงจากความสามารถสอนได้แต่จะมีผลเสียแก่นักเรียนในโอกาสต่อไป เพราะครุศักดิ์สองภาษาไม่มี ความถนัดแต่จำเป็นต้องสอน)

1.4.2 ปัญหาที่เกิดจากความสับสนของบทบาท ทั้งๆ ที่ผู้สวมบทบาทดีพร้อม แต่สังคมกำหนดของแต่ละคนไว้ไม่ชัดเจน หรือ มีข้อขัดแย้งระหว่างบทบาททำให้ผู้สวมบทบาท ตัดสินใจไม่ถูกว่าจะแสดงบทใดจึงจะเหมาะสม จึงจะถูกจดการ เช่น พ่อเป็นตำรวจ ลูกเป็นโจร

ปลื้มจึ้ง ตำราจะผู้เป็นพ่อจะต้องจับตามบทบาทของตำแหน่งตำรา แต่ถ้าตำแหน่งคือ พ่อ บทบาทของพ่อจะต้องให้ความช่วยเหลือตักเตือน อบรม สั่งสอน ให้ความคุ้มครองแก่ลูก ลักษณะนี้เป็นข้อดีแห่งระหว่างบทบาท ส่วนเรื่องความสัมสโนของบทบาท เช่น พ่อแม่ในชนบทจะสอนลูกว่าใช้มือเป็นอาหารเข้าปากทำให้อร่อย กินได้มาก ครูสอนว่าต้องใช้ช้อนและกินอาหารแต่พออิ่มแล้วต้องทำการฝึก เป็นต้น

1.4.3 ปัญหาเกิดจากการละเมิดบทบาท หมายถึง การที่คนไม่ปฏิบัติตามบทบาทอันชอบของตน แต่ปฏิบัตินอกแนวบูรณาการ เช่น การกระทำอันเป็นอาชญากรรม การค้ายาเสพติด โสเกลต์ เปิดบ่อนการพนัน ฯลฯ บุคคลเหล่านี้จะปฏิบัติบทบาทที่ขัดแย้งกับบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งมีผลลัพธ์เป็นผู้สร้างปัญหาให้กับสังคมมากมาย

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ หรือคนชรา (The Elderly) หมายถึง บุคคลในวัยท้ายของวงจรชีวิต ในวงจรชีวิตเริ่มตั้งแต่วัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยชราที่ประชุมสมัชชาฯ ว่าค่าวัยผู้สูงอายุได้กำหนดเกณฑ์ความเป็นผู้สูงอายุว่าเป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นผู้สูงอายุ และให้ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก

บรรลุ ศิริพานิช (2540: 29; อ้างถึงใน จันทร์พลอย ตินสุขธรรมชัย. 2541:6) ได้ศึกษาเรื่อง ผู้สูงอายุและแบ่งผู้สูงอายุตามอายุ และสภาพสุขภาพเป็น 3 กลุ่มย่อย ดังนี้

60-70 ปี กลุ่มผู้สูงอายุระดับต้น (The young old)

71-80 ปี กลุ่มผู้สูงอายุระดับกลาง (The middle old)

81 ปีขึ้นไป กลุ่มผู้สูงอายุระดับปลาย (The old old)

กลุ่มผู้สูงอายุระดับต้น เป็น ผู้ที่มีอายุ 60-70 ปี ระดับนี้ สภาวะทางกายภาพ และสุริวิทยาเริ่มเปลี่ยนแปลงไม่มาก ทำให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้เป็นส่วนใหญ่

กลุ่มผู้สูงอายุระดับกลาง เป็นผู้ที่มีอายุ 71-80 ปี ระดับนี้ สภาวะทางกายภาพ และสุริวิทยาเปลี่ยนแปลงแล้วเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การช่วยเหลือตนเองบกพร่อง เริ่มต้องการความช่วยเหลือในบางสิ่งบางอย่าง

กลุ่มผู้สูงอายุระดับปลาย เป็น ผู้มีอายุ 81 ปีขึ้นไป ระดับนี้สภาวะทางกายภาพ และ สรีรวิทยาเปลี่ยนแปลงไปเห็นได้ชัดเจน บางคนมีความพิการ บางคนช่วยตนเองไม่ได้ จำเป็นต้อง ได้รับความช่วยเหลือ คนที่ยังช่วยเหลือตนเองได้ก็อาจจะมี แต่เป็นส่วนน้อย

นักชราวิทยา (Gerontologist) แบ่งช่วงอายุออกเป็น 4 ช่วง โดยใช้เกณฑ์ตามลักษณะ จิตวิทยา ชีววิทยา เศรษฐศาสตร์และคณิต (Craig 1991; Hoffman et al. 1988 : 153; อ้างถึงใน สุทธินันท์ น้ำเพชร. 2542:25) ดังนี้

1. ช่วงไม่ค่อยแก่ (The Young-Old)

อายุประมาณ 60-69 ปี เป็นช่วงที่คนต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เป็น ภาวะวิกฤตหลายด้าน เช่น การเกษียณอายุ การจากไปของญาติ ภรรยา รายได้ลดลง การสูญเสียตำแหน่งทางสังคม โดยทั่วไปช่วงนี้บุคคลยังเป็นคนที่แข็งแรง แต่อาจพึงผูกอ่อนอยู่บ้าง สำหรับบุคคลที่มีการศึกษาสูง จะรู้จักปรับตัว การปรับตัวในช่วงนี้มีข้อแนะนำว่า ควรใช้แบบ Engagement คือ ยังเข้าร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม ทั้งในครอบครัว และนอกครอบครัว

2. ช่วงเก่าปานกลาง (The Middle-Aged Old)

อายุประมาณตั้งแต่ 70-79 ปี เป็นช่วงที่คนเริ่มเจ็บป่วย เพื่อนและสามีภรรยาใน ครอบครัวที่อายุใกล้ๆ กัน อาจเริ่มลืมหายใจจากมากขึ้น เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยลง การ ปรับตัวระยะนี้มักเป็นไปในรูปแบบ Disengagement คือไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของครอบครัว และสังคม

3. ช่วงแก่จริง (The Old-Old)

อายุประมาณ 80-89 ปี ผู้สูงอายุจะนิ่งปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ได้ยากขึ้น เพราะ สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมนั้น ต้องมีความเป็นส่วนตัวมาก ไม่วุ่นวาย แต่ก็ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อม ที่ยังคงกระตุ้นความมีสมรรถภาพในแต่ต่างๆ ตามวัย (Both private and Stimulating) ผู้สูงอายุจะนิ่ง ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อ่อนมากกว่าวัยที่ผ่านมาเรื่องนิ่งถึงอดีตมากขึ้น

4. ช่วงแก่จริงๆ (The Very Old-Old)

อายุประมาณ 90 ปี ขึ้นไป มีจำนวนวนค่อนข้างน้อยเป็นวัยที่มีปัญหาทางสุขภาพใน วัยนี้ควรทำกิจกรรมที่ไม่ต้องการมีการแข่งขัน ไม่ต้องมีการบีบคั้น เรื่องเวลาที่ต้องทำให้เสร็จ ควรทำกิจกรรมที่พอใจ และอยากทำในชีวิต ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้ผ่านวิกฤตของชีวิตมาแล้วด้วยดี มากน้อยจะเป็นระยะแห่งสุขสงบพอใจในตนเอง ประชารณ์ในกลุ่มผู้สูงอายุทุกช่วงวัยนี้ตั้งแต่ ผู้ยังมี สมรรถภาพ เดิมไปด้วยความรู้ความคิด ความเชี่ยวชาญ ความมีชีวิตชีวา เรื่อยไปถึงผู้ที่มีปัญหาทาง อารมณ์ จิตใจ สุขภาพ สังคม ไปจนถึงผู้แก่หงื่อนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ และ/หรือผู้ที่เลอะเลื่อน

จากการศึกษาของ ฮอลล์ (Hall. 1976:3-4; อ้างถึงใน สุทธินันท์ น้ำเพชร. 2542:24) ได้แบ่งการสูงอายุของคนออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การสูงอายุตามวัย (Chronological Aging) หมายถึง การสูงอายุ ตามปีปฏิทิน โดยนับจากปีที่เกิดเป็นต้นไป และบอกได้ทันทีว่าใครมีอายุมากน้อยเพียงใด
2. การสูงอายุตามสภาพร่างกาย (Biological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ด้านสมรรถภาพ และหน้าที่ของร่างกาย เมื่อมีอายุมากขึ้นๆ ได้จากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ที่เกิดขึ้น ได้แก่ ผู้เริ่มบางเปลี่ยนเป็นสีขาว ผิวหนังเหี่ยวย่น ตกรอบ สายตาขาว ศีรษะล้าน เป็นต้น
3. การสูงอายุตามสภาพจิตใจ (Psychological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ในหน้าที่ของการรับรู้ แนวความคิด ความจำ การเรียนรู้ เหราไว้ญญา และลักษณะของบุคลิกภาพ ที่ปรากฏในระยะต่างๆ ของชีวิตแต่ละบุคคล ตามอายุที่เพิ่มมากขึ้น
4. การสูงอายุตามสภาพสังคม (Sociological Aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ด้านบทบาทหน้าที่ และสถานภาพของบุคคลในระบบสังคม เช่น ครอบครัว เพื่อนฝูง ความ รับผิดชอบในหน้าที่การงาน หน่วยราชการ เอกชน สถาบัน และอื่นๆ

สรุปจากความหมายของคำว่า สูงอายุ จะเห็นได้ว่าเวลาของการมีชีวิตของแต่ละคน จะมี ความสัมพันธ์โดยตรงกับความเจริญ และความเติ่อมของร่างกายมนุษย์ และมีผลกระทบโดยตรงต่อ ผู้สูงอายุทั้งด้านภาวะสุขภาพกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ และพบว่าความหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มีมากน้อยแตกต่างกัน เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ตรงกัน การศึกษาระดับนี้ จึงกำหนดให้ ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และ ได้มีการแบ่งช่วงอายุแตกต่างกันมาสามช่วง แต่ใน การศึกษาระดับนี้เพื่อให้จำนวนของผู้สูงอายุในแต่ละช่วงอายุไม่แตกต่างกันมากนัก จึงแบ่งผู้สูงอายุ ในสามเกณฑ์ จึงหวัดการสินธุ์ ออกเป็น 4 ช่วงอายุ ดังนี้

1. อายุ 60-64 ปี
2. อายุ 65-69 ปี
3. อายุ 70-74 ปี
4. อายุ 75 ปี ขึ้นไป

2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

การศึกษาเกี่ยวกับ ผู้สูงอายุ ได้ขยายตัวไปอย่างกว้างขวาง จึงเกิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น เอบเมอร์โซล และ hes (Ebersole and Hess. 1985:23-32; อ้างถึงใน โนตรี ติยะรัตนกร. 2536 : 6-10) ได้สรุปแนวคิด และทฤษฎีการสูงอายุ ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

2.2.1 ทฤษฎีทางชีววิทยา (Biological Theory)

ทฤษฎีนี้อธิบายว่า มนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบอนุ堕ต์ 3 อย่าง คือ เซลล์ที่สามารถเพิ่มตัวเองตลอดชีวิต เซลล์ที่ไม่สามารถแบ่งตัวเอง และองค์ประกอบอื่นๆ ที่ไม่ใช่เซลล์ ทฤษฎีนี้ แบ่งเป็นทฤษฎีอยู่ ได้ดังนี้

1) ทฤษฎีอนุนูโลิสระ (Free Radical theory) อธิบายว่า ความแก่เกิดจากอนุนูโลิสระที่เกิดขึ้นภายในร่างกาย ซึ่งมีความไวต่อการทำปฏิกิริยาทางเคมีมาก ทำให้เกิดความผิดปกติของเยื่อ และทำลายสภาพของเซลล์เนื่อเยื่อตลอดจนอวัยวะ

แนวคิด อนุนูโลิสระ (Free Radical) คือ โมเลกุลที่มีจำนวนอิเล็กตรอน เป็นเลขคี่มีความว่องไวในปฏิกิริยามาก ในสภาวะปกติอนุนูโลิสระเกิดขึ้นบนหนังเซลล์ และภายในเซลล์ หรือ ส่วนประกอบของเซลล์ในความเข้มข้นต่างกัน อาจมีอายุสั้นมาก หรือ อายุนานปี การทำลายเซลล์ และเนื้อเยื่อ โดยอนุนูโลิสระที่พบ มีดังนี้ หนังเซลล์ โมเลกุลของกรดไขมัน ไม่อิ่มตัวจะแตกหักเดียบโครงรูป ความแข็งแรงของเยื่อหุ้มเซลล์ และเซลล์ของอวัยวะจะคล่อง ทำให้เซลล์ไม่สามารถคงสภาพปกติได้ ระบบประสาทกลางมีความเชื่อมไขว้ของนิวเคลียล้อนใหญ่ ของเซลล์ (Macromolecules) เช่น สารอาหาร จึงอาจมีผลให้การแพร่ของสารอาหารหยุดชะงัก เมตาabolism ของօอซิเจน ทำให้อ่อนใช่มนคสภาพ สารพันธุกรรม (DNA) แตกหัก มีผลให้หนังของอวัยวะ และเซลล์เสื่อม หน้าที่ โปรตีนอนุนูโลิสระสามารถตัด โปรตีนชักนำให้เกิดการเชื่อมไขว้ ของโปรตีน ซึ่งมักดำเนินการข้อนกลับของโปรตีน (Reduction)

2) ทฤษฎีการเชื่อมไขว้ของคอลลาเจน (Collagen cross – linkage theory) อธิบายว่า ความแก่เกิดจากส่วนประกอบของคอลลาเจน มีการจับตัวกันมากขึ้น เช่น ไขคหุ่นน้อยลง แข็ง ถึกขาดง่าย

แนวคิด คอลลาเจนเป็นส่วนประกอบหลักของเนื้อเยื่อเกี่ยวพัน โมเลกุลของคอลลาเจนจะเป็นสาย 3 สาย ไขว้กันแต่จะมีการเชื่อมโยงแต่ละสาย ไว้ด้วยกัน (Pair of stemsons) เมื่ออายุมากขึ้น การเชื่อมโยงนี้จะหลุดออกจากกัน ไปจับกับโมเลกุลที่อยู่ใกล้เคียง เกิดการเชื่อมไขว้ระหว่าง โมเลกุลของคอลลาเจน มีผลให้ความยืดหยุ่นลดลง และมีความแข็งมากขึ้น จึงถึกขาดง่าย พบมากที่บริเวณผิวนัง เอ็น กระดูก หัวใจ กล้ามเนื้อหนังปอด และหลอดเลือด การเชื่อมไขว้นี้จะเกิดขึ้นเร็ว และมากที่สุดระหว่าง 30-50 ปี

3) ทฤษฎีภูมิคุ้มกัน (Immunologic Theory) อธิบายว่า ความแก่เกิดจากความบกพร่องของระบบภูมิคุ้มกันทำให้ร่างกายต่อสู้กับเชื้อโรค และสิ่งแปลกปลอมไม่ได้ตัวจัดการเจ็บป่วยง่าย เมื่อเกิดแล้วมักจะรุนแรงเป็นอันตรายต่อชีวิต

แนวคิด ระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย ประกอบด้วย การประสานของ อวัยวะหลายอย่าง เช่น ไขกระดูก ต่อมไนรัส ระบบนำเหลือง ตับ ปัสสาวะ มีหน้าที่ เพิ่มความด้านทาน ของร่างกาย ป้องกันการลุกล้ำของสิ่งแปลกปลอม และ กำจัดเซลล์ป徂ติของร่างกายที่ใช้งาน ไม่ได้แล้ว ดังนั้น ถ้าระบบภูมิคุ้มกันทำงานลดลง จึงมีโอกาสเกิดการติดเชื้อ และการสะสมเซลล์ ป徂ติของร่างกายที่ใช้งาน ไม่ได้ ตลอดจนเกิดเนื้องอกในร่างกาย

4) ทฤษฎีการกลายพันธุ์ (Somatic mutation and error theories) อธิบายว่า ความแก่เกิดจาก การสะสมเซลล์ผ่านเหล่าชักนำ ให้มีการสังเคราะห์ชีวไปรตินที่ผิดปกติมากขึ้น จนมี ผลลัพธ์การทำงานของเซลล์ และประสิทธิภาพของอวัยวะในที่สุด

แนวคิด การผ่านเหล่า เป็นการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของเยื่อ (ระดับ โมเลกุล) ชนิดดาวร แลและถ่ายทอดไปยังลูกหลาน ได้ ถ้าเกิดกับเซลล์สืบพันธุ์ แต่ถ้าการผ่านเหล่าเกิด กับเซลล์ร่างกายทั่วไป มีผลทำให้ระบบที่คือถือแล้วผันแปรไป เป็นเด่นเหตุของความแก่ โรค เสื่อมสภาพต่างๆ และมะเร็ง จากการศึกษาเชิงวิทยาระดับตรวจ มีการตั้งสมมุตติฐานว่า การแก่ตัว ของเซลล์อยู่ในอ่านางยืน เมื่อเซลล์เจริญเติบโตไประยะหนึ่ง กระบวนการการต่อเรցชีวิตของมนุษย์จะ เสื่อมลงจน ไม่สามารถสังเคราะห์สารพันธุกรรม (DNA) ได้ ก็เนื่องจากเยื่อเกิดความผิดปกติมากขึ้น แต่หากจะกล่าวว่า การสะสมการเปลี่ยนแปลงในสารพันธุกรรม (DNA) เป็นสาเหตุของความแก่ ดังนั้น ความแก่น่าจะสืบทอดเป็นกรรมพันธุ์ได้ จึงค้านกับลักษณะของความแก่ที่ว่า ไม่สืบทอดทาง กรรมพันธุ์

5) ทฤษฎีพันธุกรรม (Genetic Theory) อธิบายว่า การสูงอายุนั้นเป็น ลักษณะที่เกิดขึ้นตามพันธุกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของอวัยวะบางส่วนของร่างกาย เมื่ออายุมากขึ้น คล้ายคลึงกันหลาบช้า อายุคน เช่น ลักษณะศีรษะด้าน ผนังอกเร็ว เป็นต้น ลักษณะ ดังกล่าวจะพบในบางคนเท่านั้นและมีอายุ

6) ทฤษฎีความเครียด และการปรับตัว (Stress-Adaptation Theory) อธิบายว่า ปฏิกิริยาของร่างกายต่อความเครียด มีผลกระทบการทำงานของเซลล์ และทำให้เซลล์ตาย ได้ภาวะที่ต้องเผชิญกับความเครียดบ่อยๆ จะทำให้แก่เร็ว

แนวคิด ความเครียด (Stressor) จะมีผลต่อ สมอง ไอ ไปรำน้ำส ต่อมพิทูอิตารี ต่อมหมวกไต ให้หลังฮอร์โมน (Stress Hormone) กระตุ้นการทำงานของ ระบบประสาท ระบบไหลเวียนเลือด การทำงานเกี่ยวกับเมตาโนลิซึม ทำให้ร่างกายตอบสนองต่อ ความเครียดต่างๆ

สรุป จากทฤษฎีทางชีววิทยาของการสูงอายุจะ พบร่วมกันแต่ละทฤษฎีนั้นก็ได้ พยายามที่จะค้นหาความจริงเพื่อนำมาอธิบายว่า การสูงอายุ หรือ ความแก่ เป็นผลจากสิ่งใดในการ

นำทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้ไปใช้ ผู้ศึกษาแต่ละคนมีแนวความเชื่อในเรื่องใด ล้วนแล้วแต่จะนำแนวคิดของทฤษฎีไปประกอบการศึกษา ถึงแม้ว่าจะมีการศึกษาด้านค่าวาทัดคล่องเกี่ยวกับความแก่เจ้านวนมาก แต่ก็ยังไม่มีข้อสรุปโดยที่สามารถนำไปใช้อธิบายทั่วไปได้ ทราบแต่เพียงว่ากระบวนการชราภาพ หรือ ความแก่ ของเซลล์ต่างๆ เป็นปฏิกิริยาซับซ้อนเกี่ยวกับพันธุกรรม การเผาผลาญออกซิเจน ระบบภูมิคุ้มกัน ระบบประสาท ต่อนไร้ท่อ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบในเซลล์ เนื้อเยื่อ และอวัยวะเท่านั้น

2.2.2 แนวคิดทางจิตวิทยา (Psychological Concept)

แนวคิดทางจิตวิทยา ได้เชื่อมโยงเอาทฤษฎีทางชีววิทยา และสังคมวิทยาเข้ามา ให้ข้อด้วยโดยเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ และพฤติกรรมของผู้สูงอายุนั้น เป็นการพัฒนาและปรับตัวของความนิสัย ความรู้ ความเข้าใจ แรงจูงใจ การเปลี่ยนแปลงไปของอวัยวะรับสัมผัสทั้งปวงตลอดจนสังคมที่คนชราในนั้นๆ อาศัยอยู่ นักจิตวิทยาได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความชราทางจิตวิทยาได้ผล ดังต่อไปนี้

สติปัญญา จากการศึกษาพบว่า ในผู้สูงอายุปกติที่ไม่มีความเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย จิตใจ และสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี อาจมีการเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญาสื่อมถ้อยลงเพียงเล็กน้อย หรือ อาจไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเลย (พัชรี ตันติรี. 2533 : 85; อ้างถึงใน ไมตรี ติยะรัตนกุร. 2536 : 8)

ความจำและการเรียนรู้ จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความสามารถในการเรียนรู้ได้เท่ากับคนอ่อนวัยแต่ต้องใช้เวลานานกว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาการเรียนรู้ คือ ความเครียด ปัจจัยทางด้านสังคม ผลกระทบจากประสาท และสิริร่วมของบุคคล การสูญเสียความจำ และความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่างๆ เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุหัวใจกล้า แต่เป็นปัญหาในการคุ้มครองภาพในผู้สูงอายุ

แรงจูงใจ จากการศึกษา พบว่าผู้สูงอายุ ไม่จำเป็นต้องใช้แรงกระตุ้นในการทำงานมากกว่าบุคคลวัยอื่น นอกจากนี้จากการศึกษาทางจิตวิทยา พบว่า ผู้สูงอายุมีเซลล์ประสาทในสมองตายไปมาก แต่จะเดียวกันกับการสะสมการณ์อันเกิดจากการเรียนรู้ไวมาก ถ้าผู้สูงอายุเคยมีประสบการณ์ที่ดีในอดีต ได้รับการยอมรับที่ดี มีสภาพอารมณ์มั่นคง ก็จะมีผลต่อวัยที่สูงขึ้น มีความรอบคอบสุขุมสูงตามไปด้วย และในด้านจิตวิทยาส่วนใหญ่ เชื่อว่า คนทุกเชื้อชาติเมื่อมีอายุมากจะมีเชาว์ปัญญาสื่อมลง กล่าวคือ เชาว์ปัญญาพัฒนาเต็มที่ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ต่อจากนั้นก็จะอยู่ค่อนข้างคงที่ประมาณ 10 ปีแล้วจึงค่อยๆ เสื่อมลง

สรุป จากแนวคิดทางจิตวิทยาของความสูงอายุจาก สติปัญญา ว่า สติปัญญาสื่อมลง เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ความจำและการเรียนรู้ ผู้สูงอายุมีความสามารถในการเรียนรู้ไม่แตกต่างจากวัย

อีนๆ เพียงแต่ต้องใช้เวลานานในการเรียนรู้ และแรงจูงใจที่จะมีมากน้อยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในอดีตของผู้สูงอายุ

2.2.3 ทฤษฎีทางสังคมวิทยา (Sociological Theory)

เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึง แนวโน้มบทบาทของบุคคล สัมพันธภาพ และการปรับตัวทางสังคมในช่วงท้ายของชีวิต หรือเป็นทฤษฎีที่พยายามวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องมีสถานะทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทั้งพยายามที่จะช่วยให้มีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ทฤษฎีนี้เชื่อว่าถ้าสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ก็จะทำให้สถานภาพของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วตามไปด้วย และสถานะของผู้สูงอายุในสังคม จะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้สูงอายุในสังคมนั้นแนวคิดทางสังคมวิทยาที่สำคัญได้แก่

1) ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) อธิบายว่าเมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น สถานภาพทางสังคมจะลดลง บทบาทเก่าจะถูกตัดออกไปแต่ผู้สูงอายุยังมีความต้องการทางสังคม และจิตวิทยาเหมือนบุคคลในวัยกลางคน ดังนั้น ผู้สูงอายุควรมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากวัยที่ผ่านมา มีความพอใจในการร่วมกิจกรรม มีความสนใจ และร่วมเป็นสมาชิกในกิจกรรมต่างๆ จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีกิจกรรมนี้ เชื่อว่าผู้สูงอายุจะมีชีวิตที่เป็นสุข ได้นั่นควรนับหนาท หรือกิจกรรมทางสังคมตามสมควร เช่น ควรมีงานอดิเรก หรือการเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม สมาคม หรือชมรม โดยทฤษฎีกิจกรรมนี้ยืนยันว่า ผู้สูงอายุที่สามารถดำรงกิจกรรมทางสังคมไว้ได้จะเป็นผู้มีความพึงพอใจในชีวิตสูง มีภาพจนนี้เกี่ยวกับตนเองในทางบวก(ปราโมทย์ วงศ์ษาด 2530:30)

2) ทฤษฎีแยกต้นเอง (Disengagement Theory) อธิบายว่าผู้สูงอายุและสังคมจะลดบทบาทซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เนื่องจากผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถลดลง สุขภาพที่เสื่อมถอย รวมทั้งความตายที่ค่อยๆ มาถึง ผู้สูงอายุจึงหลีกหนีตอนตัวออกจากสังคมเพื่อลดความตึงเครียด และพ้อใจกับการไม่เกี่ยวข้องกับสังคมอีกต่อไป จะเห็นว่า ทฤษฎีแยกต้นเองเชื่อว่า การที่ผู้สูงอายุไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม และบทบาทของสังคมนั้น เป็นการถอนสถานภาพและบทบาทของตนให้แค่หุ่นสาว หรือคนที่จะมีบทบาทได้ดีกว่า ในระยะแรกนั้นผู้สูงอายุอาจจะรู้สึกวิตกกังวลและมีความบีบคั้น แต่ในที่สุดผู้สูงอายุก็จะยอมรับบทบาทใหม่ๆ คือ การไม่เกี่ยวข้องกับสังคมได้

3) ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ทฤษฎีนี้เป็นผลมาจากการศึกษาเพื่อหาข้อดีของทฤษฎีกิจกรรม และทฤษฎีแยกต้นเอง นิวการ์滕(Neugarten. 1964 : 41; ยังถึงใน จันทนา รัตนฤทธิ์ชัย. 2533 : 58) ได้ทำการศึกษา 2 ทฤษฎีและนำมารวิเคราะห์ พบว่า การที่ผู้สูงอายุจะมีความสุข และมีการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและแบบแผนชีวิต ของแต่ละคน เช่น ผู้สูงอายุที่ชอบเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมก็จะมีกิจกรรมเหมือนเดิม เมื่อมีอายุ

มากขึ้นส่วนผู้สูงอายุที่ชอบสันโดษไม่เคยมีบทบาทในสังคมมาก่อนก็ย่อจะแยกตัวเองออกจากสังคมเมื่ออายุมากขึ้น

4) ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) อธิบายว่าเมื่อบุคคลเข้าสู่ผู้สูงอายุ จะต้องปรับสภาพต่างๆ หลายอย่างที่ไม่ใช่บทบาทเดิมของตนมาก่อน เช่น การลงทะเบียนบทบาททางสังคมและความสัมพันธ์ซึ่งเป็นไปแบบวัยผู้ใหญ่ ยอมรับบทบาททางสังคมและความสัมพันธ์ในรูปแบบของคนสูงอายุ และละเว้นจากความผูกพันกับคู่สมรส เนื่องจากการตายของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

สรุป จากทฤษฎี ทางสังคมวิทยาของความสูงอายุจากสถานภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง เป็นในทางลดลง แต่ผู้สูงอายุยังคงต้องการบทบาทเดิมจึงเกิดความเครียดส่งผลให้เกิดการถอนตัวออกจากสังคม แต่การจะใช้ชีวิตในช่วงสูงอายุให้มีความสุขนั้นต้องคงบทบาท และสถานภาพทางสังคม ไว้แต่ควรอยู่ในระดับที่เหมาะสม

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ มีมุมมองผู้สูงอายุแตกต่างกัน โดยทฤษฎีทางชีววิทยาจะมองความสูงอายุโดยพิจารณาจาก การทำงานของระบบต่างๆ ของร่างกาย ส่วนแนวคิดทางจิตวิทยาจะมองความสูงอายุ โดยพิจารณาจากการเรียนรู้ อารมณ์สติปัญญา ความจำ และทฤษฎีทางสังคมวิทยาจะมองความสูงอายุโดย พิจารณาจาก ผู้สูงอายุที่มีสภาพชีวิตที่เป็นสุขได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่สามารถคงบทบาท และสถานภาพทางสังคมของตน ไว้ได้ซึ่งทั้ง 3 ส่วนสามารถนำมาประยุกต์อธิบายสุขภาพของผู้สูงอายุ ดังนี้ คือ ทฤษฎีทางชีววิทยาอธิบายว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายในวัยสูงอายุเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อมลงส่งผลให้สภาวะสุขภาพกายไม่แข็งแรงไปด้วย และเป็นที่ทราบกันดีว่า กายกับจิตมีความสัมพันธ์กันเมื่อกายไม่แข็งแรงย่อมส่งผลให้สุขภาพจิตไม่ดีตามไปด้วย เมื่อสุขภาพกายและจิตไม่ดีก็จะกระทบกับเศรษฐกิจของผู้สูงอายุที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแล และแนวคิดทางจิตวิทยาอธิบายว่า ผู้สูงอายุที่มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี ก็จะเป็นผู้ที่มีสภาพการดำเนินชีวิตที่เป็นสุขส่งผลให้สุขภาพจิตดีกว่าผู้สูงอายุที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ ส่วนทฤษฎีทางสังคมวิทยาอธิบายว่า ผู้สูงอายุที่สามารถดำรงกิจกรรมทางสังคม หรือสามารถดำรงบทบาทด้านต่างๆ ของตนในอดีตไว้ได้จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่า ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถดำรงกิจกรรมทางสังคมหรือคงบทบาทต่างๆ ของตนในอดีตไว้ได้

2.3 ทฤษฎีด้านจิตวิทยาสังคม

มีผู้เสนอแนวคิด ทฤษฎีจิตวิทยาผู้สูงอายุ ซึ่ง สุนันทา คุ้มเพชร (2545 : 20) ได้กล่าวไว้ดังนี้

2.3.1 ทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson's Theory) ทฤษฎีนี้อธิบายว่า วัยสูงอายุเป็นช่วงชีวิตที่มีความรู้สึกสมบูรณ์มั่นคง และความรู้สึกห้อแท้ สิ้นหวัง ที่มีพื้นฐานมาจากการปรับตัวใน ขั้นแรก ๆ ของชีวิต มีการปรับตัวแสวงหาความอบอุ่น ความมั่นคงภายในจิตใจ ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลสามารถพัฒนาผ่านขั้นต่าง ๆ มาได้อย่างดี สำหรับผู้สูงอายุที่มีความรู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่า ก็จะมีความรู้สึกพึงพอใจในผลงานของความสำเร็จจากช่วงชีวิตที่ผ่านมา และเกิดความรู้สึกเป็นสุขสงบทางใจและสามารถยอมรับได้ในเรื่องของความตายว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่สามารถปรับตัวในขั้นต่าง ๆ ที่ผ่านมาได้ ก็จะเกิดความรู้สึก ห้อแท้ สิ้นหวัง เมื่อหน่าย ดับจ้องใจ รู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า วัยสูงอายุเป็นวัยสุดท้ายของชีวิต ผู้สูงอายุจึงควรมีความพึงพอใจในชีวิต รู้จักทำความสุขสงบในจิตใจ พอกับการมีชีวิตของตน ไม่รู้สึกเดียดายเวลาที่ผ่านมา และยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของตนในปัจจุบัน

2.3.2 ทฤษฎีพัฒนาการของเพ็ค (Peck's Developmental Theory) ทฤษฎีนี้ เชื่อว่า ผู้สูงอายุวัยต้น คือ อายุ 55 – 75 ปี และผู้สูงอายุวัยปลาย คือ 75 ปีขึ้น มีความแตกต่างกัน ทั้งด้านภาระนิสัยและการปฏิสัมพันธ์ทางด้านจิตวิทยาสังคม โดยผู้สูงอายุนี้การพัฒนา 3 ประการ คือ

1) ความสามารถในการแยกความแตกต่างของคนกับคน ในช่วงชีวิตที่ผ่านมา ความภาคภูมิใจในตนเอง และความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าขึ้นอยู่กับบทหน้าที่การทำงาน ในทางตรงกันข้าม เมื่อเกย์ยืนอายุ บางคนจะมีความรู้สึกว่าไร้คุณค่า แต่ถ้าความรู้สึกภาคภูมิใจและความมีคุณค่าในงานไม่ได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ที่เคยทำหลังเกย์ยืนอายุ ความรู้สึกนั้นก็ยังคงมีอยู่เช่นผู้สูงอายุที่ชอบปลูกต้นไม้ ก็จะพึงพอใจหลังเกย์ยืนอายุ ที่จะได้ทำสิ่งที่ต้องการแทนงานอาชีพที่เคยทำเป็นประจำ

2) ความสามารถทางร่างกาย มีการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ถ้าผู้สูงอายุนี้ก็ถึงสภาพร่างกายที่ยังมีความแข็งแรง และยอมรับความสามารถทางร่างกายที่ลดลง พยายามปรับตัวให้เหมาะสมแล้วชีวิตจะพัฒนาแต่ความสุข แต่ถ้าผู้สูงอายุนี้ก็ถึงความดดดอยของร่างกายจะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข และความพอดีลดน้อยลง

3) การยอมรับว่าร่างกายของตนมีการเปลี่ยนแปลงไป ตามธรรมชาติการยอมรับ เช่นนี้ ทำให้ผู้สูงอายุยอมรับความตายโดยไม่รู้สึกหวาดกลัว ในทางตรงกันข้ามคนที่ยึดติดกับสภาพร่างกายจะท้อถอยในวัยที่อายุน้อยกว่า ก็พยายามยืดชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุด โดยไม่พึงพอใจกับสภาพที่เป็นอยู่ มีความหวาดกลัวกับความตาย

สรุปได้ว่าทฤษฎีว่าด้วยการสูงอายุจิตวิทยา เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของความรู้สึก นิ่งคิด และความเข้าใจเกี่ยวกับตัวเองของผู้สูงอายุ ตลอดจนสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของผู้สูงอายุ

บุคคลเมื่อก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งเป็นวัยสุดท้ายของชีวิต เป็นช่วงที่ควรได้รับ การช่วยเหลือ ประคับประคองจากสังคม ในสังคมไทยวัยชรา หรือ วัยผู้สูงอายุนิ่งเป็นวัยที่ โศดเดี่ยวสืบสานในชีวิต เพราะสังคมไทยมีวัฒนธรรมให้ความนับถือ ปู ยา ยา ว่า semeon ร่มโพธิ์ ร่มไทรของครอบครัวและมีภาระผูกพันในการดูแล บิดา มารดา หรือ ญาติผู้สูงอายุ เสนอมา แต่ปัจจุบันที่ต้องยอมรับประการหนึ่ง คือ สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ย่อมมีผลกระทบต่อ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนไทย สังคมไทยจึงควรระหนักรถึง ภาวะ ความรับผิดชอบต่อกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้

ความหวังและความต้องการของผู้สูงอายุจากสังคม ก็คือ ผู้สูงอายุมีความต้องการ แตกต่างกัน ซึ่งประมวลความต้องการของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ดังนี้ (สาวลักษณ์ หนูรักษา และ คณะ. : 2535 ; อ้างถึงใน เกลิมชัย จันทรเสน. 2544 : 6)

2.4.1 ความต้องการสนับสนุนจากการอบครัว ผู้สูงอายุมีอุบัติเหตุ ให้อัญเชิญเดียว หรือแยกอยู่คนเดียวขาดความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจรวมทั้งทางเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุจึงมีความ ต้องการการสนับสนุนจากการอบครัวดังเดิม ควบคู่กันไปกับการช่วยเหลือจากภายนอก

2.4.2 ความต้องการด้านการประกันรายได้ โดยเฉพาะการประกันสังคม ด้านประกันรายได้ ไม่สามารถเข้าสู่วัย暮年ได้โดยประดิษฐ์ แต่ต้องมีความต้องการที่จะได้รับบำนาญ เพื่อช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและมั่นคงปลอดภัย ไม่เป็นภาระของบุตรหลานและ สังคม

2.4.3 ความต้องการมีชีวิตร่วมในชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทาง ประการ ในสังคม สังคมจึงควรให้โอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ในการพัฒนาตนเอง

2.4.4 ความต้องการที่จะลดการพึ่งพาอื่นให้น้อยลง ถ้าครอบครัวและสังคม ได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมต่างๆ จะเป็นการช่วยเหลือผู้สูงอายุให้รักพึ่งตนเอง จะไม่เป็นภาระแก่สังคมในบั้นปลายชีวิต

2.4.5 ความต้องการทางสังคมของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีความต้องการทางสังคม ดังนี้

- 1) ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ของกลุ่ม และของสังคม
- 2) ต้องการการยอมรับและความเคารพยกย่องนับถือจากบุคคลในครอบครัว และสังคม

3) ต้องการเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในสายตาของสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มของชุมชน และของสังคม

4) ต้องการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคมและสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับบุตรหลานในครอบครัวและสังคมได้

สุพัตรา สุภาพ(2526 : 35; ข้างต่อไป เลขที่ จันทรเสนา. 2544 : 6) ได้กล่าวว่า ความต้องการของผู้สูงอายุมีอยู่ 2 ประการ คือ

1. ความต้องการด้านเศรษฐกิจ คือ ความต้องการได้รับความช่วยเหลือทางด้านการเงินของบุตรหลาน หรือ ญาติพี่น้อง อาจจะทำการเดี้ยงดูตามสมควรแก้อืดภาร แต่ถ้ากล่าวถึงความมั่นคงทางสังคมก็ต้องเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องมีโครงการและสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ

2. ความต้องการด้านที่อยู่อาศัย โดยให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัย เช่น อาจจะอยู่ในบ้านของตนเอง หรือ บุตรหลาน ญาติพี่น้อง หรือ ในสถานสงเคราะห์ของรัฐ หรือเชกชัน

2.5 การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

อารีย์ เสนาชัย (2549: 12) กล่าวว่า ในประเทศไทย ผู้สูงอายุหมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป แต่ความชราหรือกระบวนการความแก่ (Aging Process) เป็นกระบวนการที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเซลล์ต่างๆ ในร่างกายเริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์ จนเติบโตเป็นการและเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ในช่วงเวลาเหล่านี้ เซลล์จะเปลี่ยนแปลงในทาง เสริมสร้าง ทำให้เจริญเติบโต เมื่อพ้นวัยผู้ใหญ่แล้ว จะมีผลการสลายของเซลล์มากกว่าสร้าง ทำให้สมรรถภาพการทำงานของอวัยวะต่างๆ ลดลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล

การเปลี่ยนแปลงในวัยผู้สูงอายุ นักจิตวิทยามีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาแล้ว ยังมี การเปลี่ยนแปลง ทางจิตใจและอารมณ์ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีกด้วย

2.5.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีรวิทยาของผู้สูงอายุ

เป็นการเปลี่ยนแปลงของระบบต่างๆ ของร่างกาย ได้แก่

1) ตัวหนัง จะบาง แห้ง เพียบยัน มักมีอาการคัน ขาดความมันและความยืดหยุ่น มีรอยเขียวเข้มขึ้นได้ง่าย เนื่องจากเส้นเลือด perverse

2) ต่อมเหงื่อ ลดน้อยลง การขับเหงื่อน้อยลง ทำให้ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิของอากาศ ไม่ได้ เกิดความรู้สึกหนาว ร้อน ไม่คุ้งที่

3) ผ่อนและขน ร่วง เปลี่ยนเป็นเสี้ยว หรือหงอก ทำให้ผ่อนบาง หัวล้าน ขนตามร่างกายร่วงหลุดง่าย ที่เห็นชัด คือ ขนรักแร้ ทั้งนี้เนื่องจากต่อมรูกุนทำงานน้อย

4) ระบบประสาทสัมผัส

4.1) ตา สายตาจะเปลี่ยนเป็นสายตาขาว เลนซ์หรือ กระจกตาญี่ปุ่น อาจเกิดต้อกระจก กล้ามเนื้อสูญเสียเสื่อม ทำให้เวียนศรีษะง่าย

4.2) หู ประสาทรับเสียงเสื่อม หูดึง ต้องพูดค้างๆ จึงจะได้ยิน

4.3) จมูก ประสาทรับกลิ่น บกพร่อง

4.4) ถิ่น รู้สึกน้ำยคลง

5) ระบบทางเดินอาหาร ฟันหักมากขึ้น ทำให้การเคี้ยวอาหาร ไม่ได้ละเอียด ต่อน้ำลายข้นน้ำลายออกมากน้อย ทำให้มีความชื้นในปาก และเมือกหล่อลื่นไม่พอที่จะช่วยคลุกเคล้าอาหาร รวมทั้งประสาทกล้ามเนื้อ ที่ควบคุมการกลืนทำงานน้อยลง ทำให้กลืนอาหารลำบาก นอกจากนี้ ปริมาณน้ำย่อยต่างๆ จะลดลง เช่น ปริมาณกรดเกลือในกระเพาะอาหารลดลง ทำให้อาหารย่อยไม่ดี ห้องอีด ตับและตับอ่อนเสื่อม ทำให้เกิดโรคเบาหวานได้ง่าย การขับถ่ายอุจจาระไม่ปกติ ห้องผูกง่าย เพราะไม่ค่อยได้ออกกำลังกาย

6) ระบบทางเดินหายใจ ปอด เสื่อมลง การขยายตัวและยุบตัวไม่ดี เหนื่อยง่าย กล่องเสียงเสื่อม เสียงแหบแหบ กล้ามเนื้อทรวงอกเสื่อม

7) ระบบหัวใจและหลอดเลือด กล้ามเนื้อหัวใจอ่อนกำลัง หลอดเลือดแข็งตัว ขาดความยืดหยุ่น ความดันโลหิตจะสูงขึ้น ไขมันเกาะผนังหลอดเลือดหนาขึ้น

8) ระบบทางเดินปัสสาวะ ไต ทำหน้าที่เสื่อมลง ขับของเสียได้น้อย แต่ขับน้ำออกมาก ทำให้ปัสสาวะบ่อย ส่วนกระเพาะปัสสาวะนั้น กล้ามเนื้อหูรูดของห่อปัสสาวะหย่อน จึงกลืนปัสสาวะได้ไม่ดีในผู้ชายบางคนต้อสูญมากโถ ทำให้ถ่ายปัสสาวะลำบาก

9) ระบบประสาทและสมอง สมองเสื่อม ความรู้สึกชา การเคลื่อนไหวชา ความสัมพันธ์ระหว่างสมอง กล้ามเนื้อ และข้อเสียไป การทรงตัวไม่ดี มีอาการสั่นตามร่างกาย บางคนหลงลืมง่าย

10) ชอร์โนน เมื่ออายุมากขึ้น ชอร์โนนเพศอสโตรเจน แอนโครเจนลดลง และการเปลี่ยนแปลงของระบบพาราเซอร์อรอยด์ ชอร์โนน ทำให้การสร้างเซลล์จากกระดูกมากขึ้น ทำให้เกิดกระดูกพรุน (Osetoporosis) เปราะหักง่าย โดยเฉพาะกระดูกสันหลัง สะโพก กระดูกต้นขาและข้อมือทำให้เกิดอาการปวดหลังและข้อได้รับ

2.5.2 การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและการณ์

เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย เช่น ความเจ็บป่วย การเสื่อมของระบบต่างๆ ในร่างกาย สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความวิตกกังวล กดดันทางอารมณ์ และจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านบทบาทสังคม เช่น การเกษียณอายุ การสูญเสียบทบาทในการเป็น

หัวหน้าครอบครัว การเสียชีวิตของคู่สมรส ญาติ คนใกล้ชิดหรือเพื่อน เหล่านี้มีผลกระทบต่อจิตใจของผู้สูงอายุ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและ อารมณ์ของผู้สูงอายุดังนี้

1) อารมณ์ เปลี่ยนแปลงง่าย กลัวภัยกอ托ทึ้ง ขาดความมั่นใจในตนเอง สูญเสียความคุ้นเคย ไม่สามารถปรับตัวได้ เพราะมีปัจจัย

2) นิสัย เปลี่ยนไป เลือบชาต่อเหตุการณ์ ไม่เข้าสังคม เก็บตัวอยู่ในบ้าน ไม่นึกสนใจสานงาน คิดระแวงสงสัย คิดว่าตนไม่มีประโยชน์ เป็นภาระต่อผู้อื่น ซึ่งเครา หงุดหงิด โกรธง่าย ในเรื่อง

3) ความทุกข์ใจ คิดถึงอดีตด้วยความเสียดาย อาลัยอาวรณ์ คิดถึงปัจจุบัน ด้วยความวิตก เคราะห์สลด หวาดระแวง คิดถึงอนาคตด้วยความหวาดกลัว ว่าเหว่ ในรายที่สูญเสียคู่ชีวิต

2.5.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่

1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสถานภาพและบทบาททางสังคม เช่น ผู้ที่เคยทำงาน เมื่ออายุครบ 60 ปี ต้องออกจากงาน การสูญเสียบทบาทในการเป็นผู้นำครอบครัว จากบทบาทที่เคยเป็นผู้นำเดียวครอบครัว กลายเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัว เป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ ทำให้ผู้สูงอายุสูญเสียอำนาจและบทบาททางสังคม ที่เคยมี

2) การถูกทอดทิ้ง สภาพปัจจุบัน ในสังคมชนบท คนหนุ่มสาวมีการเข้าเมืองเพื่อมาทำงานทำ ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งอยู่ในถิ่นเดินลุ่วในส่วนในสังคมเมือง ผู้สูงอายุอยู่กันตามลำพัง เนื่องจากภูมิหลังต้องไปทำงาน นอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีเวลาเอาใจใส่

3) การเสื่อมความการพ คณส่วนใหญ่ มักมองว่าผู้สูงอายุมีสมรรถภาพ ความสามารถน้อยลง และคิดว่าผู้สูงอายุไม่ทันต่อเหตุการณ์ ทำให้ผู้สูงอายุจากการที่เคยได้รับความเคารพนับถือในฐานะที่มีประสบการณ์ เป็นการเสื่อมความการพ

การถูกทอดทิ้ง ปัจจุบันผู้สูงอายุไทยเริ่มตကอยู่ในสภาวะการณ์ที่ถูกทอดทิ้งอยู่ ตามลำพัง เนื่องจากการอพยพเข้าเมืองทำ หรือการออกไปทำงาน หารายได้นอกบ้าน ของภูมิหลัง

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมตามกระแสแต่งสังคมตะวันตก ซึ่งสมัยก่อนวัฒนธรรมไทยผู้อ่อนวัยจะให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุในฐานะผู้มีประสบการณ์ และผู้ให้คำแนะนำแต่ปัจจุบันผู้อ่อนวัยไม่สนใจ ผู้สูงอายุ รูปแบบสังคมผลิต หรือสังคมอุตสาหกรรม ทำให้เยาวชนไทยเขียนรูปแบบตัวโครงตัวมัน และมองผู้สูงอายุว่าครัวครึ ไม่ทันสมัย หรือไม่ทันต่อเหตุการณ์

ผลจากการเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุทั้งสามด้านดังกล่าว ทำให้ผู้สูงอายุหมดหวังท้อแท้ในชีวิต โดยเฉพาะในคนที่รับสภาพการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ก่อให้เกิดความเครียด ความคับข้องใจประกอบกับลักษณะสังคมรอบข้างของผู้สูงอายุบ้างรายไม่เกือบหนุน ทางด้านกำลังใจ ก็จะทำให้ผู้สูงอายุนั้นเกิดปัญหาทางสุขภาพจิตได้

2.6 ทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรม

การทำกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุอธิบายโดยอาศัยทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรม ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เพร่หลายและเกี่ยวข้องกับการเข้าทำกิจกรรมของผู้สูงอายุโดยตรง ที่ยังคงมีการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อความสุขและการมีชีวิตที่ดี เช่นเดียวกับในวัยผู้ใหญ่และสามารถเข้าทำกิจกรรมทางสังคมที่ตนสนใจได้

เบิร์น ไบรด์ (Burnside, 1981 : 365; อ้างถึงใน สุรีย์ หลาเกตุ. 2540 : 23) ได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีกิจกรรม ไว้ว่า ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีส่วนใหญ่ จะพยายามเข้าร่วมกิจกรรมระดับสูง การที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมหรือถือดอย่างจากกิจกรรม เป็นเพาะะ ได้รับอิทธิพลจากการดำเนินชีวิตในอดีต และรายได้มากกว่าอิทธิพลภายนอกในการคงไว้ซึ่งกิจกรรมทางร่างกายจิตใจ และสังคม เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุที่จะประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิต

เดคเคอร์ (Decker, 1980 : 131-135; อ้างถึงใน บรรณกิรา เจริญลักษณ์. 2545 : 65) กล่าวว่าทฤษฎีกิจกรรมเชื่อว่ากิจกรรมเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญสำหรับบุคคลทุกวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ จะทำให้สุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ การที่ผู้สูงอายุมีกิจกรรม จะทำให้ผู้สูงอายุคงทนภาพและสถานภาพของตนเองไว้ ทำให้รู้สึกมีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับของสังคมทฤษฎีกิจกรรม (activity theory) เป็นทฤษฎีที่เก่าแก่และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางที่สุดในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมา (Davis, 1980; อ้างถึงใน ประพินพ์ดาว สุคันธ์. 2526 : 45) และสามารถนำไปใช้ได้จนปัจจุบัน เป็นทฤษฎีทางจิตสังคม ซึ่งคำนึงถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจและด้านสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการสูงอายุและมีผลกระทบต่อกันทฤษฎีนี้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1949 โดยผู้ wang รากฐานของทฤษฎีนี้ได้แก่ คาวาน เบอร์เกสส์ ฮาวิกไฮร์สและโกลแ昏เมอร์ (Cavan, Havighurst and Goldhamer, 1949; อ้างถึงใน ปัญญาภรณ์ ภัทรภัณฑากุล. 2544 : 14) ทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึง การที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในทางเดื่อมถอยของร่างกายและจิตใจ โดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในขณะที่ความต้องการการดำรงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพกาย จิต และสังคม ยังคงมีอยู่ เหมือนเดิม ต่อมาในปี ค.ศ. 1953 ได้ปรับปรุงทฤษฎีนี้และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง แนวคิดของทฤษฎีนี้ คือเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุแล้ว หากบุคคลจะอยู่ดอนตัวออกจากสังคม จะเป็นการยากที่จะทำให้ความต้องการในด้านต่างๆ ของตนเองให้ดำเนินลุล่วงไปได้ แต่ในเมื่อผู้สูงอายุยังคงมี

ความสามารถมีความกระฉับกระเฉง และสภาพร่างกายขึ้นอีกด้วยการปฏิบัติภารกิจ หรือกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ จะมีความพึงพอใจในชีวิตและปรับตัวได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ปฏิบัติภารกิจกรรมใด ๆ ดังนั้นผู้สูงอายุควรจะมีกิจกรรมในสังคมต่อไป (Havighurst. 1968 : 247; ข้างถัดใน ปัญญาทรัพย์ ก้าวที่สอง 2544 : 14)

การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ ยึดตามแนวคิดทฤษฎีภารกิจกรรมที่เชื่อว่าผู้สูงอายุ จะมีความสุข มีความภาคภูมิใจในตนเอง และมีความพึงพอใจในชีวิต หากได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมส่วนบุคคล กิจกรรมที่ทำร่วมกับสมาชิกในครอบครัว หรือกิจกรรมที่ทำกับผู้อื่นในสังคม เทเลอร์ (Tayler. 1982 : 540-556; ข้างถัดใน ปัญญาทรัพย์ ก้าวที่สอง 2544 : 10) ได้แบ่งกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุไว้ดังนี้

1. กิจกรรมอาชีวะบำบัด (Occupational therapy) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันความพิการที่จะเกิดขึ้น อาชีวะบำบัดมิใช่เป็นการเตรียมตัวสำหรับประกอบอาชีพลักษณะกิจกรรม ได้แก่ งานแกะสลัก งานช่างไม้ งานฝีมือต่าง ๆ และการทำสวน

2. กิจกรรมนันทนาการบำบัด (Recreation therapy) เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างให้ทุกคนมีร่างกายและจิตใจแจ่มใส การจัดกิจกรรมนันทนาการเป็นส่วนสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจและเข้าถึงความต้องการทางจิตใจและสังคมของผู้สูงอายุ กิจกรรมนันทนาการก่อให้เกิดความสุข ความเพลิดเพลิน ไม่ฟุ่งซ่าน ช่วยทำให้กวนขัดความยุ่งเหยิงน่าเบื่อหน่าย และยังช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์และความสมดุลของชีวิต ได้ด้วย กิจกรรมนันทนาการ ได้แก่ การวาดรูป การทำงานฝีมือ การชนโถรทัศน์ การอ่านหนังสือ ชมกีฬา เต้นรำ พับประดับสรรค์

3. กิจกรรมบำบัดด้วยหนังสือ (Bibliotherapy) เป็นการใช้หนังสือเพื่อป้องกันหรือรักษาภาวะจิตใจของผู้สูงอายุ เป็นขบวนการของการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจหลังจากอ่านหนังสือแล้ว(อัมพร พินิจวัฒนา. 2528 : 77) มีการนำคุณประโยชน์ของการอ่านหนังสือมาใช้ในการป้องกันความแปรปรวนของอารมณ์ และพัฒนาให้เกิดวุฒิภาวะทางอารมณ์ ซึ่งจะทำให้มีสุขภาพจิตดี นอกเหนือไปนี้ ยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้อ่านมีการยอมรับคุณค่าในตนเอง ฮาร์ทลี (Hartley. 1984 : 201; ข้างถัดใน สุมนัส วงศ์กุญชร. 2537 : 30) ได้กล่าวถึงประโยชน์ในการใช้หนังสือเพื่อป้องกันภาวะซึมเศร้าว่า การอ่านหนังสือจะทำให้ผู้อ่านพบว่าความไม่แน่ใจของตนเอง ความทุกข์โศก และความผิดหวัง ไม่ได้เกิดขึ้นกับตนเองแต่เพียงผู้เดียว บุคคลอื่น ๆ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ก็เคยมีประสบการณ์ เช่นเดียวกัน ดังนั้น ความรู้สึกคับข้องใจ ความทุกข์ หรือความลงตัวจะหายไป ลดน้อยลงภายหลังจากการอ่าน

4. กิจกรรมการออกกำลังกาย (Physical exercise) เป็นกิจกรรมที่ใช้พลังงานเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม การออกกำลังกายจะทำให้คนมีอายุยืนยาวขึ้น

การออกกำลังกายจะช่วยเสริมสร้างความแข็งแรงของสภาพร่างกาย ทำให้กล้ามเนื้อหัวใจบีบตัวได้ดี ความดันโลหิตและปอร์เซนต์ไขมันในร่างกายลดลง อีกทั้งยังก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน และเสริมสร้างสมรรถภาพของการหายใจอีกด้วย ผู้สูงอายุที่ออกกำลังกายจะมีสุขภาพที่ดี ภาพลักษณ์ของตนเอง จะเป็นไปในทางบวกมากขึ้น

5. กิจกรรมศาสนาบำบัด (Religion theory) ศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้สูงอายุผ่อนคลาย จากความตึงเครียด แก้ปัญหาในเรื่องการนำชีวิตไปสู่ความสุขในสังคมไทย ศาสนามีผลต่อผู้สูงอายุมากช่วยให้ผู้สูงอายุลดความวิตกกังวลในเรื่อง ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เพราะได้สั่งสอนในเรื่อง วัญสังสาร และศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ จึงมีอิทธิพลต่อความเชื่อ เจตคติ และค่านิยมผลดัชนแรงจุใจและบุคลิกภาพบางประการ (พีระศิริ คำนวนสกิตปี และคณะ. 2523 : 100; อ้างถึงใน วนิศา ทองปล้อง. 2546 : 44)

6. กิจกรรมการเป็นอาสาสมัคร (Volunteering) กิจกรรมการเป็นอาสาสมัคร จะทำให้ผู้สูงอายุมองตนเองว่ามีคุณค่าต่อสังคม ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น เช่น การเป็นพ่อแม่บุญธรรมการร่วมกิจกรรมเพื่อช่วยส่งกระหืุนชัน การเป็นอาสาสมัครต่าง ๆ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุนั้นทำงานโดยคำนึงถึงผลผลิตและผลตอบแทน นอกจากกิจกรรมอาสาสมัครมีผลต่อความพึงพอใจในชีวิต ซึ่งจากการศึกษาของชันเตอร์และลินน์ (Hunter and Linn, quoted in Robb, 1984 : 166; อ้างถึงใน วนิศา ทองปล้อง. 2546 : 26) ได้เปรียบเทียบผู้สูงอายุที่มีการเข้าร่วมกิจกรรม ว่าจะมีความพึงพอใจในชีวิต และมีความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่มากกว่า และมีอาการซึมเศร้าน้อยกว่ากลุ่มที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม

เหนิกา ยามะรัต (2527 : 20) ได้ศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยมีกิจกรรมเป็นตัวแปรหนึ่ง ได้แบ่งกิจกรรมเป็น 3 แบบ ด้วยกัน คือ

1. การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social participation) หมายถึง การที่ผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ กับองค์กรที่ตนเป็นสมาชิก โดยแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมทางสังคมภายในครอบครัว ภายนอกครอบครัว และชุมชนหรือสมาคมต่าง ๆ ที่ตนเป็นสมาชิก

2. การมีงานอดิเรก (Hobby) หมายถึง กิจกรรมในเวลาว่าง อาจเป็นการพักผ่อนหรือกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้โดยลำพัง

3. การทำงานที่มีรายได้ (Work) หมายถึง กิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ ไม่ว่าจะเป็นงานประจำ งานชั่วคราว หรืองานพิเศษต่าง ๆ

พฤฒินันท์ เหลืองไพบูลย์ (2530 : 83-84) ได้ศึกษาพบว่า กิจกรรมทางสังคมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุนั้น ต้องเป็นกิจกรรมที่สร้างความพึงพอใจแก่ผู้สูงอายุ และควรเป็นกิจกรรมที่ใช้เวลาพอสมควร ไม่นานจนเกินไป อีกทั้งยังสามารถตอบสนองความต้องการและปัญหาพื้นฐานของ

ผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี และควรเน้นกิจกรรมที่จะช่วยทำให้ผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวของตนเองและสังคมได้อย่างมีความสุข กิจกรรมต่าง ๆ นี้อาจจะได้แก่

1. กิจกรรมด้านสุขภาพอนามัย เช่น การตรวจสุขภาพ การทดสอบสมรรถภาพของร่างกาย การทดสอบร่างกาย การตรวจความดันของโรค การให้ความรู้ในเรื่องของการปฏิบัติดินให้พื้นจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ ความรู้เกี่ยวกับการใช้ยาเบื้องต้น และความรู้ที่เกี่ยวกับโรคของผู้สูงอายุและการป้องกัน ตลอดจนการให้ความรู้ในเรื่องของการอยู่ร่วมกันในครอบครัวระหว่างเครือญาติ และการเตรียมใจให้พร้อมกับความเปลี่ยนแปลงของร่างกายในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

2. กิจกรรมด้านการศึกษาตามความสนใจและความถนัด กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ การศึกษาในเรื่องพระพุทธศาสนา การศึกษาร่องพระพุทธรูป และพระเครื่องในสมัยต่างๆ การศึกษาที่เกี่ยวกับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ตนเองเคยทำอยู่ในอดีต และการศึกษาในลักษณะของงานวิชาชีพในการที่มีความสามารถในด้านนั้น ๆ อยู่ก่อนแล้ว เช่น ช่างไม้ การตัดเย็บเสื้อผ้า งานหัตถกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

3. กิจกรรมนันทนาการ ได้แก่ กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมความพร้อมของร่างกายในด้านต่าง ๆ ตามวัยของผู้สูงอายุ เช่น การละเล่นดนตรีและนาฏศิลป์ การเล่นกระบอกยำ การร้องรำ ทำเพลง บริการกีฬาในร่มและกลางแจ้ง การเล่นเกมส์ต่าง ๆ เป็นต้น

4. กิจกรรมด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดให้มีงานในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น เพื่อทำให้ผู้สูงอายุได้มีการผ่อนคลายอารมณ์ และได้มีโอกาสสนุกสนานเริงเเรกเมื่อน Buckley กลุ่มนี้ ตลอดจนทำให้เกิดความรู้สึกว่าสังคมยังสนใจตนเอง

5. กิจกรรมด้านการศาสนา ได้แก่ การจัดให้มีการทำบุญ การประกอบพิธีทางศาสนา โดยเสรี เช่น การจัดให้มีการนิมนต์พระนามาเทพน์ การจัดบ้านพี้ญกุศลในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา เช่น นามบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา เป็นต้น

6. กิจกรรมด้านการเผยแพร่ความรู้ ได้แก่ การเผยแพร่ความรู้ในเรื่องของสารอันเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ การจัดบรรยายและสัมมนาในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยการเชิญวิทยากรจากภายนอกที่มีคุณวุฒินิมานบรรยายเป็นครั้งคราว เป็นต้น

7. กิจกรรมด้านการพัฒนาสังคม ได้แก่ การจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการพัฒนาสังคม เช่น การจัดให้มีการทำความสะอาดวัดและศาสนสถานในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ ของชาติ เช่น วันเดือนพระชนมพรรษา วันรัฐธรรมนูญ วันพัฒนาฯ เป็นต้น หรือการจัดอบรมค์งค์สูบนุหารีในวันพระ การนำของขวัญไปเยี่ยมทหารที่ได้รับนาคเจ็บอยู่ตามโรงพยาบาลต่างๆ เป็นต้น

8. การทัศนศึกษานอกสถานที่ ได้แก่ การจัดนำเสนอตามสถานที่ท่องเที่ยว และ โบราณสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในต่างจังหวัด ในบางโอกาสทำให้เกิดความสromanสามัคคีและ ความสนุกสนานร่าเริงในระหว่างสมาชิกด้วยกัน

9. กิจกรรมด้านการฝึกหัดอาชีพ เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมรายได้ และเป็นการใช้ เวลาว่างให้เกิดประโยชน์กับผู้สูงอายุ เช่น การทำไม้จิ้มฟัน การทอผ้าไห่ม การปักและลูกเสือ การทำงานศิลปประดิษฐ์ ฯลฯ

10. กิจกรรมอื่น ๆ เช่น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นครูสอนพิเศษ การประพันธ์ บทเพลงและนวนิยาย การออกแบบและตกแต่งเต้อผ้า เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า มีกิจกรรมจำนวนมากที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้เพื่อช่วย ให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อทดสอบบทบาทที่สูญเสียไปของผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม จะส่งผลต่อสุขภาพกาย และสุขภาพจิต ของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุ จะมีความสุขในชีวิตได้นั้น จำเป็นต้องมีกิจกรรมปฏิบัติอยู่อย่างสม่ำเสมอ มีบุคลิกภาพ กระฉับกระเฉง มีบทบาททางสังคมอย่างเพียงพอ จะทำให้ผู้สูงอายุนึกความพึงพอใจในชีวิตและ ปรับตัวได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีกิจกรรมหรือบทบาทหน้าที่การกิจใดๆ

3. บทบาทของผู้สูงอายุด้านการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนไทยนั้นมีมาตั้งแต่ ถ้าจะว่าไปแล้วตามประวัติการปกครองของไทย ตั้งแต่โบราณมีการช่วยทำงานให้แก่ชุมชนอย่างมากมายในครุว่างงาน และจะขอความช่วยเหลือ ประชาชนให้ร่วมกันพัฒนา ผู้ที่ไปขอร้องมักจะเป็นคนมีหน้ามีตา และมักเป็นบุคคลที่สูงอายุเป็น ส่วนมากซึ่งมักเรียกว่า พ่อเฒ่า หรือแม่เฒ่า ใช้สำหรับเรียกผู้สูงอายุทั่วไป พ่อเฒ่า แม่เฒ่าเป็น ผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตน โดยการไปขอร้องให้ชาวบ้านช่วยพัฒนา เป็นต้นว่า บุคคลนี้ สร้างถนน ศาลาวัด ชาวบ้านจะไปช่วยทำงานกันอย่างเต็มใจ (เดธียร เหต่องอร่าม. 2519 : 201-202) พ่อเฒ่าหรือแม่เฒ่าหรือผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชนสูง ซึ่งในการพัฒนาชุมชน จะต้องหักนำโน้มน้าวผู้สูงอายุให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา และมีบทบาทในกิจกรรมการพัฒนา ชุมชน เพราะหลักปรัชญาการพัฒนาชุมชนนี้จะต้องให้ประชาชนทุกกลุ่ม ได้มีโอกาสเข้าร่วมใน การพัฒนาตนเอง ชุมชนและประเทศชาติ ดังนั้น ผู้สูงอายุก็เป็นกลุ่มประชาชนที่มีบทบาทสำคัญ เพราะในปัจจุบันนี้ได้เพิ่มอัตราประชากรสูงขึ้นมาก การพยาบาลโน้มน้าวหักนำผู้สูงอายุให้เข้าร่วม กิจกรรมการพัฒนาได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยและให้ข้อเสนอแนะไว้ เช่น นิศา ชูโต (2525 : 3-4) ได้ศึกษาเรื่องคนชราไทย และแยกประเภทของกิจกรรมที่ผู้สูงอายุควรมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น คือ

กิจกรรมการเมือง ศาสนา การศึกษา ศิลปะ และนันทนาการ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ ผู้สูงอายุรวม
บทบาทเพิ่มขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนและตัวผู้สูงอายุเอง สำหรับการมีบทบาทในกิจกรรมเพื่อ²
พัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุนั้น และได้กำหนดบทบาทของผู้สูงอายุตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน
(อ.ป.ฐ.) ซึ่งประกอบด้วยบทบาทในกิจกรรม โภชนาการ การมีงานทำ สาธารณสุข บริการสังคม
รักษาความมั่นคง และการผลิต

3.1. ความหมายการพัฒนาชุมชน

สรฤทธิ์ จันสุข (2549 : 11) ได้สรุปความหมายของ การพัฒนาชุมชน หมายถึง การ
เปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้น ในด้านแนวความคิด หรือการกระทำ ที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และ
เป็นการเปลี่ยนไปตามแผนที่วางไว้

กรมการพัฒนาชุมชน (2548 : 10) ได้สรุปความหมาย การพัฒนาชุมชน หมายถึง การ
พัฒนาความคิด ความสามารถของประชาชนให้เกิดความเชื่อมั่น ช่วยเหลือตนเอง เพื่อนบ้าน และ
ชุมชน เพื่อყรงค์คุณภาพชีวิต ให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยความร่วมมือของราษฎรและ
ภาครัฐ

จิตจำนำงค์ กิติกรติ และชัยวัตเน สิทธิกราคร (2532 : 5) ได้ศึกษาสภาพ
การเปลี่ยนแปลงของชุมชน และให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลง
ส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ไปสู่สภาพที่พึงประสงค์ ด้วยการจะใจก่อให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงขึ้นเพื่อเปลี่ยนสภาพของส่วนประกอบของชุมชนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ชุมชน
ตั้งไว้

นรียา พรมจันทร์ (2542 : 15) ได้สรุปความหมายไว้ว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง
การสร้างความเรียบให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนในทุกด้าน โดยมีดัดลักษณะมีส่วนร่วมของประชาชนใน
ชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง โดยมุ่งพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของประชาชนให้ดำเนินการพัฒนาและ
แก้ไขปัญหาของชุมชน ได้อย่างยั่งยืน โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่ให้มากที่สุด

พัฒน์ บุญยรัตน์พันธ์ (2517 : 9; อ้างถึงใน เคลื่อนชัย จันทรเสน. 2544 : 6) ให้
ความหมายของการพัฒนาชุมชน ซึ่งสรุปได้ว่า เป็นการร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชนใน
การพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นในทุกด้าน นั่นคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมีแบบแผนและ
เป็นไปทิศทางที่ดีกว่าเดิม

รุจิกร ชาวนา (2543 : 10) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง การทำให้
ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ตลอดถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น และประชาชนเป็นผู้กระทำการโดยมีรัฐบาลและภาคเอกชนสนับสนุน

วิรัช วิรานนิการรณ (2541 : 66-67) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ในฐานะต่างๆ ดังนี้

1. ฐานะเป็นขบวนการ หมายถึง ขบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังจากประชาชน
2. ฐานะเป็นโครงการ หมายถึง โครงการที่ช่วยให้รายฎูร ในหมู่บ้านสามารถใช้บริการต่างๆ ของรัฐให้เป็นประโยชน์
3. ฐานะเป็นวิธีการ หมายถึง วิธีการที่กระทำกับงานจริงๆ และวิธีการดังกล่าวจะเป็นการพัฒนาชุมชนหรือไม่ ก็ต่อเมื่อรู้ว่างานดังกล่าวนั้นกระทำโดยวิธีใด
4. ฐานะเป็นกระบวนการ หมายถึง กระบวนการแห่งการกระทำการทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนร่วมกันวางแผนและลงมือกระทำการตามความต้องการของชุมชน โดยใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนให้มากที่สุด

กรมการพัฒนาชุมชน (2548 : 10) ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน ไว้ว่าเป็นการสร้างชุมชนให้เจริญ โดยอาศัยกำลังความสามารถของประชาชนและความช่วยเหลือของรัฐบาลร่วมกัน จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นในชุมชนในรูปของการช่วยเหลือชาวบ้านแก่ไขปัญหาความสามารถของตนเอง โดยการกระตุ้นให้ชาวบ้านได้ใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่ เน้นการรวมกลุ่มในการทำงาน ไม่ขอความช่วยเหลือจากชุมชนภายนอกอย่างเดียว

3.2 ปรัชญาในการพัฒนาชุมชน

พัฒน์ บุญยรักพันธ์(2517 : 1-2 ; อ้างถึงใน เอกลิมชัย จันทรเสน. 2544 : 6) ได้สรุปปรัชญาลฐานของงานพัฒนาชุมชนที่ให้ความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ 5 ข้อ ดังนี้

- 3.2.1 บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกันจึงมีสิทธิ์พึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมและอย่างมีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง
- 3.2.2 บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิธีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

3.3.3 บุคคลแต่ละคนถ้ามีโอกาสย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงทัศนะประพฤติปฏิบัติ และพัฒนาความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมได้

3.2.4 มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดหรือเริ่ม ความเป็นผู้นำ และความคิดใหม่ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้ย้อมเงินๆ เติน โตและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ถ้าได้รับการพัฒนา

3.2.5 การพัฒนาและขัดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่สำคัญมาก และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ

ปรัชญาในการพัฒนาชุมชนอยู่ที่การยอมรับสิทธิ์สากลภาค และความสำคัญของมนุษย์ ที่วายกันว่าสามารถที่จะพัฒนาให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่ายได้ นอกจากนี้ปรัชญาของ การพัฒนาชุมชนยังได้เน้นในเรื่องความยุติธรรม การมุ่งขัดความขัดแย้ง และความเหลื่อมล้ำ ต่ำสูงที่เห็นได้ชัดอีกด้วย ศรัทธาและการยอมรับตั้งกล่าวช่วยให้ทุกฝ่ายตระหนักร่วมกันว่าการใช้กำลัง บีบบังคับ หรือการสั่งงานใจชอบนั้น เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชน ความ เจริญก้าวหน้าจะเกิดขึ้นได้ด้วยการทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ และมีประสบการณ์ในเรื่อง ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การให้ประชาชนได้มีการเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน โดยชักนำ โน้มน้าว เป็นการดึงดูดที่ซ่อนเร้นออกมายังให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

3.3. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งในการพัฒนาชุมชนที่ทำให้การพัฒนาได้ผล และ โครงการ หรือ กิจกรรมการพัฒนานั้นๆ ดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง คือ การมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการพัฒนาชุมชนหรือในท้องถิ่น วิรake โอสตานุเคราะห์(2522 : 55-60) ได้ให้ ความหมายของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ไว้ว่า คือ กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมให้ประชาชน ในระดับท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงชนบทอย่างกว้างขวาง ส่วน เกิมศักดิ์ ปืนทอง (2527 : 3) ได้ให้ศัพนะไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมของ ชาวบ้านตามที่หน่วยงานของรัฐ หรือเอกชนจัดขึ้นและชาวบ้านเป็นผู้เสนอ โดยมีการเข้าร่วม ในหลายระดับ เช่น การเข้าร่วมในการฟังเสียง ฟังและออกความคิดเห็น และออกความคิดเห็น ตลอดจนในการวางแผน และผู้เข้าร่วมมีตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านทั่วไป

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมชุมชน จึงหมายถึง ความคิดที่เห็น ความสำคัญของทรัพยากรบุคคลต่อการพัฒนาชุมชน เป็นการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลให้ ประชาชนในท้องถิ่น ร่วมมือร่วมใจเข้าปฎิบัติกิจกรรมของชุมชน ตามโครงการพัฒนาท้องถิ่น ประเภทต่างๆ อีกต่อหนึ่ง ความร่วมมือร่วมใจของประชาชนนี้ หมายรวมถึง ทั้งด้านกำลัง แรงงาน ทรัพย์สิน ความคิดการเป็นผู้ให้บริการ และผู้เข้ารับบริการหรือเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง

แนวคิดในการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวคิดทางรัฐศาสตร์ (บักดูร อ่อนคำ. 2542 : 61-66) อันเป็นเรื่องการปกครองตนเอง นั่นคือ การปกครองที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตน ดังนี้ เมื่อนำแนวคิดนี้มาใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชนจึงหมายถึงการที่ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมตัดสินใจในการพัฒนาท้องถิ่นของตนนั่นเอง (สันพันธ์ เศษอธิก. 2537 : 5-6)

ความจำเป็นในการมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชนบทเท่าที่เป็นมนุษย์ ผลของการพัฒนาซึ่งไม่ถึงคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะชาวชนบทที่ยากจนแต่ลับถูกอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อย ทั้งนี้เพราะว่าในขบวนการพัฒนาชนบทที่แล้วมานั้น แนวความคิดในการพัฒนา เป็นไปในรูปที่มีคนฝ่ายหนึ่งพัฒนาคนอีกฝ่ายหนึ่ง ชาวชนบทก็เป็นผู้ถูกพัฒนา เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้พัฒนาจึงเป็นผู้ตัดสินใจในการกำหนดปัญหา ดำเนินความสำคัญของปัญหา การแก้ปัญหา และขั้นตอนในการแก้ปัญหาแทนชาวชนบท และผลที่ปรากฏก็คือ คนส่วนใหญ่ไม่ได้รับผลของการพัฒนาดังกล่าว ความจริงการพัฒนาในลักษณะเช่นนี้เป็นการพัฒนาที่ยากแก่การกระจายผล การพัฒนาไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่เนื่องจาก

3.3.1 เป็นการยกที่ฝ่ายพัฒนาซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าจะพัฒนาประชาชน ซึ่งมีจำนวนมากกว่าหลายร้อยเท่าได้สำเร็จทั่วถึง

3.3.2 ผู้พัฒนาซึ่งเป็นคนส่วนน้อยมักกำหนดปัญหาและดำเนินความสำคัญของปัญหาไม่ตรงกับความคิดของคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้รับการพัฒนา

3.3.3 ผู้พัฒนาซึ่งเป็นคนส่วนน้อยมักจะกำหนดปัญหาและดำเนินความสำคัญของปัญหาโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าประโยชน์ของคนส่วนใหญ่

3.3.4 ผู้พัฒนามักกำหนดการแก้ปัญหาและขั้นตอนของการแก้ปัญหาโดยคำนึงถึงความสามารถของคนส่วนใหญ่

3.3.5 ผู้พัฒนามักกำหนดการแก้ปัญหาและขั้นตอนของการแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าประโยชน์ของคนส่วนใหญ่

4. บทบาทของผู้สูงอายุด้านการศึกษา

ในทศวรรษของการศึกษาในสังคมปัจจุบันนี้ การศึกษาเป็นศาสตร์แห่งการเรียนรู้ สามารถทุกคนในสังคมจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา และปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ซึ่งความจริงการเปลี่ยนแปลงนี้มิใช่ผลกระทบเฉพาะประชาชนกลุ่มนี้ แต่ก็มีผลกระทบต่อคนสูงอายุด้วยเช่นกัน

เท่านั้น หากแต่จะส่งผลกระทบต่อทุกคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเด็ก หนุ่มสาว หรือผู้สูงอายุ ซึ่ง มีบทบาทต่อการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อันจะเห็นได้จากระบบครอบครัวของสังคมไทย ที่ว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูครรภานมีความสัมพันธ์ระบบเครือญาติสูง บุตรหลาน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ (สุวรรณี พลับพลาทอง. 2522 : 65) ซึ่งเรียกได้ว่า มีบทบาทในการเป็นครู (ประพิมพ์ดาว สุคนธ์. 2526 : 43) เกี่ยวกับบทบาททางด้านการศึกษานี้ เพชรา สุนทรโภก (2529 : 3) ที่ศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุเกี่ยวกับบทบาท ของผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้คำแนะนำ ปรึกษาและถ่ายทอดประสบการณ์แก่บุตรหลาน ซึ่งจากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นจะเห็น ได้ว่าผู้สูงอายุมีบทบาทในด้านการให้การศึกษาทั้งในด้านครอบครัว คือ อบรมสั่งสอนบุตรหลาน และเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชุมชนอีกด้วย และสำหรับบทบาทผู้สูงอายุด้านการศึกษานี้ ประกอบด้วยบทบาทย่อย ดังต่อไปนี้

- 4.1 แนะนำตัวเดือนเด็กที่ขาดเรียนและแจ้งผู้ปกครอง
- 4.2 ท่านบารุงโรงเรียนในหมู่บ้าน
- 4.3 รวมกลุ่มนสนใจในหมู่บ้าน
- 4.4 จัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

5. บทบาทของผู้สูงอายุด้านการศาสนา

ในการพัฒนาทางสังคม การตั้งจิตอยู่ในคุณธรรม หมายถึง การทำงานพัฒนาที่ ประกอบด้วยเหตุผลและมีธรรมเป็นบทนำกับสมาชิกของสังคม ซึ่งสิ่งสำคัญในการกำหนดรูปแบบ ของคุณธรรม คือ ศาสนา อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่สำคัญยิ่งในการดำเนินชีวิตในสังคม ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความสนใจในศาสนา เพราะยอมรับกันว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้จิตใจ สงบเยือกเย็น (สุธีรา นุ้ยจันทร์. 2530 : 67) ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในทางศาสนา พอดีในการ บำเพ็ญกุศล (อุตรากร บุนนาค. 2538 : 79) และเห็นว่าโครงการสนับสนุนธรรมเป็นโครงการที่ดี จึง ชอบไปวัดพิฟฟ์เทคโนโลยีมาก (ประพิมพ์ดาว สุคนธ์. 2526 : 95) มีการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาทาง ศาสนามาก (สุธีรา นุ้ยจันทร์. 2530 : 67) และการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีการร่วมกิจกรรมทาง ศาสนา ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น ซึ่งสอดคล้องกับ พล ต.ต.อรรถลิทวี สิทธิสุนทร (2536 : 5) กล่าวไว้ว่า ผู้สูงอายุจะต้องใช้หลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและขัดแย้ง กับงานวิจัยของ ศิริลักษณ์ จันทร์น้อย (2528 : 112) ที่ศึกษาบทบาทการเข้าร่วมในกิจกรรมการ พัฒนาของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุมีกิจกรรมทางศาสนาน้อย เนื่องจากสาเหตุความยากจนและมี

รายได้น้อย ดังนั้นจากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในทางศาสนามาก หากมีปัจจัยและความพร้อมในด้านต่างๆ และการศึกษานานาบทผู้สูงอายุ ด้านศาสนา ผู้สูงอายุจะมีบทบาทย่อย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช. 2526 : 17) ดังต่อไปนี้

- 5.1 ช่วยก่อสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์
- 5.2 คุณภาพประโภชน์ของวัด
- 5.3 ปฏิสังขรณ์วัด
- 5.4 จัดตั้งศูนย์อบรมศิลธรรมประจำตำบล

6. บทบาทของผู้สูงอายุด้านวัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรมเป็นผลรวมของหลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งช่วยให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น และกล่าวได้ว่าช่วยให้มนุษย์มีพฤติกรรมสูงกว่าสัตว์อื่นๆ นักสังคมวิทยาสมัยแรกๆ ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ทั้งความรู้ ความเชื่อ กฎหมาย ธรรมเนียมประเพณี (จรัญ พรหมอัญ. 2546 : 8) วัฒนธรรมนี้ได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดคลักษณะของวัฒนธรรม ทำให้ วัฒนธรรมของสังคมหนึ่งต่างจากอีksangkumหนึ่ง

วัฒนธรรมยังเป็นแบบแผนที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งบุคคลกลุ่มสำคัญในชุมชน ที่ได้คงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมย่างหนีหายแน่น คือ ผู้สูงอายุ เพราะมีบทบาทในการอนุรักษ์ ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สังคม ทั้งนี้ เมื่อจากผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่อง และมีการ สนับสนุนราษฎรต่อผู้สูงอายุอันเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย บทบาทผู้สูงอายุในด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมได้มีผู้ทำการศึกษาไว้ดังนี้ คือ สุวรรณ พลับพลาทอง (2522 : 130) ทำการศึกษาเรื่องความทันสมัย และภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองของคนชาในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความสำคัญในงานพิธีกรรมต่างๆ นุตรหวานจะเป็นผู้เชิญ ผู้สูงอายุหรือญาติผู้ใหญ่ไปร่วมด้วย และเป็นผู้ให้การอบรมศิลธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภใจ พุทธวิเศษ (2537 : 30) ซึ่งได้ศึกษาบทบาท และสถานภาพของแม่ชีในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า แม่ชีที่สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในการอบรมศิลธรรมแก่เยาวชน ส่วน โภจิ โนสุ (2530 : 16-77) ศึกษารบทบทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท ผลจากการศึกษาเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งถ้าหากได้รับการชักนำโน้มน้าวให้เข้าร่วมกิจกรรมด้านนี้มากขึ้น จะทำให้พัฒนาด้าน

ชนบทธรรมเนียมและวัฒนธรรมได้อย่างดีเยี่ยม บทบาททางวัฒนธรรมของผู้สูงอายุนั้น ประกอบด้วยบทบาทย่อย (สุเทพ การุณย์ลัญจกร. 2536 : 36-37) ดังต่อไปนี้

- 6.1 ช่วยจัดโครงสร้างเพื่อเป็นสมบัติของชนรุ่นหลัง
- 6.2 ช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้ดีขึ้น
- 6.3 ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ยืนยงต่อไป
- 6.4 ปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีแก่ประชาชน

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศไทย

พิริสิทธิ์ คำนวนศิริปี และคณะ (2533 : 100) ได้ศึกษาถึงกิจกรรมทางศาสนา ที่มีผลต่อการลดความเครียดและความวิตกกังวลของผู้สูงอายุ ชี้งบว่า ศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ และบุคลิกภาพของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายความเครียดลดความวิตกกังวลลงมาก หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาแล้ว

เกริกศักดิ์ บุญญาณุพงศ์ และ สุริย์ บุญญาณุพงศ์ (2534 : 110) ได้ศึกษาศักยภาพของผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อสังคม พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีศักยภาพที่จะทำงานต่างๆ ได้ ทั้งโดยลักษณะของการทำงานเพื่อหารายได้ และการทำงานให้กับสังคม ลักษณะงานที่ถนัด คือ งานเกี่ยวกับการค้า และงานที่มีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุ เช่น ไปเมืองท่องเที่ยว ทำอาหาร ขายของ เป็นต้น ทั้งที่มีศักยภาพที่จะทำได้ เนื่องจากท่าที่ของคนวัยเด็กกว่าที่มีต่อผู้สูงอายุเป็นไปในทางที่ไม่ให้การยอมรับในศักยภาพที่มีอยู่ แม้ว่าผู้สูงอายุจะมีความรู้สึกว่าสามารถทำงานกับคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวได้ แต่ไม่มั่นใจว่าจะได้รับการยอมรับ

จุฑาทิพย์ อภิรัมย์ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาข้อเท็จจริงและทัศนะการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคมของผู้สูงอายุ ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนเทศบาลเมืองครรราชสีมา พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมในชุมชนของตนเองมาก เนื่องจากมีความผูกพันกับชุมชนของตนเอง และมักเข้าร่วมกิจกรรมที่ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางศาสนาและเข้าร่วมกิจกรรมช่วยเหลือชุมชนและสังคมเป็นอย่างดี และยินดีที่จะให้ความช่วยเหลือถ้ามีโอกาส และเสนอแนะว่าองค์กรควรจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน สรุกดึงดูดความต้องการของแต่ละชุมชน

มาลินี วงศ์สิทธิ์ และ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2537 : 96) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องศักยภาพของผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ พบว่า ศักยภาพของผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรม

อีนๆ ได้มากหรือน้อยเพียงไร แปรผันตามอายุ กต่าวว่าคือ ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยจะมีความรู้สึกว่าตนเอง มีความสามารถมากกว่าผู้ที่มีอายุมาก และการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ผู้สูงอายุร้อยละ 70 เข้าร่วมกิจกรรมบางกิจกรรม ทั้งในเมืองและชนบท ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการกิจกรรมใกล้เคียงกัน และไม่มีความแตกต่างกันในประเภทของกิจกรรมที่ทำระหว่างผู้สูงอายุในเมืองและชนบท

อภิชาต พลเรือง (2538 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคมศึกษาและพารณ์ ที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ศึกษาถึงบทบาท การเปลี่ยนแปลงบทบาท และปัจจัยที่มีผลต่อนบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคมช่วงก่อนและหลังปี 2525 ผลการศึกษาพบว่า

1. บทบาทและการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคมก่อนและหลังปี 2525

1.1 บทบาทในการขัดเกลาทางสังคม พบร้า ทั้งก่อนและหลังปี 2525 ผู้สูงอายุ มีบทบาทขัดเกลาทางสังคม ในระดับน้อย หลังปี 2525 มีบทบาทลดลงอย่าง

1.2 บทบาทในการเป็นผู้นำในทางศาสนา และวัฒนธรรม พบร้า ก่อนปี 2525 ผู้สูงอายุ มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางศาสนา และวัฒนธรรมในระดับมากกับน้อยใกล้เคียงกัน หลังปี 2525 มีบทบาทอยู่ในระดับน้อยและลดลงเล็กน้อยจากก่อนปี 2525

1.3 บทบาทในการดูแลสุขภาพ พบร้า ก่อนปี 2525 ผู้สูงอายุ มีบทบาทในการดูแลสุขภาพอยู่ในระดับมาก หลังปี 2525 มีบทบาทในระดับน้อยและลดลงเล็กน้อย จากก่อนปี 2525

1.4 บทบาทในการพัฒนาสังคม ภาพรวมไม่แยกพิจารณาเฉพาะด้าน พบร้า ทั้งช่วงก่อนและหลังปี 2525 ผู้สูงอายุ มีบทบาทในการพัฒนาสังคมอยู่ในระดับมากกับน้อย ใกล้เคียงกัน หลังปี 2525 มีบทบาทลดลงจากก่อนปี 2525 เพียงเล็กน้อย หรือแทนจะไม่แตกต่างกัน

2. ปัจจัยที่มีผลต่อนบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม ก่อนและหลังปี 2525

2.1 เพศ และความรอบรู้ในสถานการณ์ชุมชน ไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม ทั้งก่อนและหลังปี 2525

2.2 ความผูกพันทางสังคม ความพอใจในชุมชน และแรงสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์กับบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคมก่อนปี 2525 แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับหลังปี 2525

กฤณณา บูรณะพงษ์ (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในการขัดเกลาด้านคุณธรรมแก่เยาวชนในครอบครัว ประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วยดังนี้ 3 ด้าน คือ 1) ความสำนึกรัก

ในคุณธรรมของผู้สูงอายุ ได้แก่ ความเมตตา ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรมและ
ความเตี้ยสละ 2) ความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม และ 3) ความสำเร็จในการขัดเกลา
ด้านคุณธรรม โดยพิจารณาจากความสำนึกร่วมกันในคุณธรรมของเยาวชน ซึ่งแต่ละด้านเกี่ยวข้องกับปัจจัย
บางประการ เช่น เพศ ศาสนา ภูมิลำเนา สถานภาพสมรส การศึกษา เศรษฐกิจ สุขภาพ
ความสัมพันธ์ในครอบครัว การร่วมกิจกรรมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม และความใกล้ชิด
กับเยาวชน นอกจากนี้ศึกษาถึงระดับความสำนึกร่วมกันในคุณธรรม และความพึงพอใจในการสืบทอด
คุณธรรมของผู้สูงอายุ ตลอดจนเปรียบเทียบความแตกต่างกับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การรวบรวมข้อมูล
ใช้แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.89 สรุนตัวอย่างแบบเจาะจงถูกแบ่งเป็นสาม群 กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
มีจำนวน 230 คน โดยได้จากการชาวพุทธ ชาวนุสติน และชาวคริสต์ สถิติที่ใช้ใน
การวิเคราะห์ข้อมูล คือ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบ
ความนิยมสำคัญระหว่างค่าเฉลี่ยและค่าเฉลี่ย หรือค่าที่ การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว และ
ทดสอบพัฒนาคุณภาพแบบมีขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำนึกร่วมกันใน
คุณธรรมของผู้สูงอายุมี 4 ปัจจัย ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจและความสัมพันธ์
ในครอบครัว และมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยปัจจัยที่ 4 สามารถทำนายความแปรปรวนต่อความ
สำนึกร่วมกันในคุณธรรมได้ร้อยละ 22.38 2) มีเพียงปัจจัยเดียว คือ การสนับสนุนทางสังคมซึ่งมีอิทธิพล
ต่อความพึงพอใจ ในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยสามารถ
ทำนายความแปรปรวนต่อความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมได้ร้อยละ 11.32 และ 3) ไม่มี
ปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของผู้สูงอายุในการขัดเกลาด้านคุณธรรมแก่เยาวชน นอกจากนี้
พบว่าผู้สูงอายุมีระดับความสำนึกร่วมกันในคุณธรรมและความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม อยู่ใน
ระดับสูง และพบว่ามีปัจจัยเพียงด้านเดียวคือ ศาสนาของผู้สูงอายุต่อความสำนึกร่วมกันในคุณธรรม มีความ
แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนความพึงพอใจในการสืบทอด พบร่วมกับปัจจัยไม่มี
ความแตกต่างกันของผู้สูงอายุที่ระดับ .05 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีความ
สำนึกร่วมกันในคุณธรรมสูงและมีความพึงพอใจในการทำหน้าที่สืบทอดคุณธรรมแก่เยาวชน แสดงว่า
ผู้สูงอายุยังคงมีความสำนัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเมือง ส่วนความสำเร็จในบทบาทดังกล่าว
จะต้องอาศัยปัจจัยอิกหลายประการ ฉะนั้นsuma ในการสัมภาษณ์ในสังคมควรสนับสนุนอย่างจริงจังให้ผู้สูงอายุ
ได้มีโอกาสแสดงบทบาทดังกล่าวอย่างเหมาะสมในสังคมไทย

ปัญญาภรณ์ กัทรากัลยาภู (2544 : 96) ศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและความ
พากเพียรทางใจของผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกหมู่บ้านชุมชนผู้สูงอายุ อำเภอเชียงของ
จังหวัดเชียงราย จำนวน 200 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีคะแนนการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม
อยู่ในระดับปานกลาง โดยกิจกรรมทางสังคมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมมากที่สุด คือ กิจกรรมทางศาสนา

และกิจกรรมที่เข้าร่วมน้อยที่สุด คือ กิจกรรมการออกกำลังกาย และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพากเพียรทางใจของผู้สูงอายุ อยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น

พงษ์ไพบูลย์ ศิลาราเวทย์ (2545 : บทคัดย่อ) ศึกษาข้อเท็จจริงของผู้สูงอายุในจังหวัดกาญจนบุรี ในด้านมิติทางสังคมและวัฒนธรรม มิติทางสถานภาพและบทบาทในสังคม และมิติทางการเป็นผู้สูงอายุที่พึงประสงค์ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาผู้สูงอายุในปัจจุบันและในอนาคต ของจังหวัดกาญจนบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นผู้สูงอายุในจังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้ การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง รวม 180 ราย จากการวิเคราะห์ผล ปรากฏว่าประชากรตัวอย่างในการศึกษาต้องการให้ใช้คำว่า “ผู้สูงอายุ” มากกว่าคำอื่น ๆ เช่น “คนแก่” และ “คนชรา” เพราะเป็นคำที่สุภาพและไม่เป็นการตีตรา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่คิดเห็นว่า ความชราไม่เหมือนกับการเป็นโรค ต่อประเด็นความรู้สึกต่อภาระหน้าที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อจาก การเป็นผู้สูง อายุ ส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกที่ไม่ดีเพราะจิตใจยังคงหากในด้านสถานภาพและบทบาท เช่น เคลิม มีปัญหาสุขภาพร่างกาย จึงต้องทำงานมาก ๆ

ในเรื่องความภาคภูมิใจในสถานภาพและบทบาทของการเป็นผู้สูงอายุในปัจจุบันส่วนใหญ่ยอมรับว่าส่วนใหญ่ยอมรับว่ามีความภาคภูมิใจในสถานภาพและบทบาทที่เป็นผู้สูงอายุ

การเป็นผู้สูงอายุในปัจจุบันเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งที่เปลี่ยนไป รวมทั้ง ต้องพึ่งพาผู้อื่นในด้านเงินทองและเครื่องใช้ประจำวัน ในประเด็นความรู้สึกต่อสถานภาพและ บทบาทของการเป็นผู้สูงอายุปัจจุบัน ผู้สูงอายุแสดงความคิดเห็นทั้งพอใจและไม่พอใจที่เป็น ผู้สูงอายุ เหตุผลที่พอใจเพราะการเป็นผู้สูงอายุเป็นสถานภาพทางสังคมที่ไม่ต้องรับผิดชอบในเรื่อง สำคัญ ๆ ส่วนเหตุผลที่ไม่พอใจเพราะการที่ไม่ได้ทำงานจึงทำให้ไม่มีรายได้

ในด้านการปรับตัวและการเผชิญการเปลี่ยนแปลงสู่วัยสูงอายุนั้น ผู้สูงอายุได้พิจารณา ปรับตัวทั้งร่างกายและจิตใจเพื่อช่วยตัวเองเท่าที่จะทำได้ ในเรื่องการเป็นภาระต่อครอบครัว ชุมชน และสังคมนั้น ผู้สูงอายุเชื่อว่าประเด็นสำคัญคือ “สุขภาพร่างกาย” ผู้สูงอายุรายใดมีสุขภาพดี ก็สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ไม่ทำให้คนในครอบครัวเดือดร้อน ส่วนประเด็นในเรื่อง ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้สูงอายุกับลูกหลานนั้น ผู้สูงอายุยังสามารถสื่อสารผูกพัน กันรุ่นใหม่ได้ แต่ก็มีบางที่ลูกหลานใช้คำพูดใหม่ ๆ จึงทำให้ฟังไม่เข้าใจ

ในประเด็นเรื่องการถูกทอดทิ้ง ผู้สูงอายุไม่คิดว่าตนอาจถูกทอดทิ้ง เพราะลูกหลาน เพียงแต่ออกไปทำงานนอกบ้าน และลูกหลานจะไม่มีวันทอดทิ้งผู้สูงอายุ เพราะเชื่อในผลกระทบที่ได้ เลี้ยงดูกันมาเป็นอย่างดี ในประเด็นค่านิยมของสังคมไทยต่อผู้สูงอายุนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เชื่อ ว่า ตนเองยังมีคุณค่า เพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ที่ยาวนาน จึงทำให้มีประโยชน์แก่ลูกหลาน

ในประเด็นศักดิ์คริขของการเป็นผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เชื่อว่ามีศักดิ์คริ เพรา
มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์และมีความเท่าเทียมกัน โดยการทำตนให้เป็นประโยชน์และมีศีลธรรม ใน
ประเด็นที่ศักดิ์ของลูกหลาน ชุมชนและสังคมต่อผู้สูงอายุนั้น ส่วนใหญ่เชื่อว่าลูกหลานชุมชน
และสังคมมองผู้สูงอายุไปในทางที่ดีและให้ความเคารพและเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ

ในประเด็นปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตนี้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เชื่อว่าถ้าหากมีอายุ
สูงขึ้นกว่านี้ก็จะสร้างปัญหาและเป็นภาระแก่ครอบครัว ในประเด็นการเคารพและยกย่อง และ
กดัญญารักษากรอบครัวชุมชนและสังคมนี้ ผู้สูงอายุเชื่อว่ายังมีการเคารพยิ่งผู้สูงอายุ รวมทั้ง
ยังมีความกตัญญารักษาต่อผู้สูงอายุทั้งจากครอบครัว ชุมชนและสังคม แต่ก็จะลดน้อยลงไปบ้าง เพราะ
สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป

ในประเด็นการช่วยเหลือเกื้อกูลนั้น พบว่า ส่วนใหญ่ลูกหลานยังให้การช่วยเหลือ
ด้านเงินและข้าวของเครื่องใช้ออยู่ในประเด็นความแตกต่างด้านเพศ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เชื่อว่า ความ
เท่าเทียมกันในเรื่องเพศในสังคมไทยมีมากยิ่งขึ้น ผู้สูงอายุยังคงทำหน้าที่ในการหุงอาหารและ
ดูแลบ้าน ส่วนผู้สูงอายุชายยังทำหน้าที่ดูแลการซ่อมบ้านและติดต่อกับสังคมภายนอก

ในประเด็นสถานภาพและบทบาทที่เหมาะสมนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญ
ของพฤติกรรมคือ การกระทำในสิ่งที่ดีงามและเป็นตัวอย่างแก่ลูกหลานได้ ส่วนในประเด็น
การมีความสุขและมีชีวิตที่ดีนั้นผู้สูงอายุส่วนใหญ่เชื่อว่า การเป็นผู้สูงอายุที่ดีและมีความสุขจะต้อง
มีความพร้อมทั้งกายและใจคือ รักษาร่างกายให้แข็งแรงและหลีกพ้นจากการเป็นโรคในประเด็น
การเตรียมตัวก่อนเป็นผู้สูงอายุนั้นผู้สูงอายุได้เสนอว่า ทุกคนจะต้องเตรียมตัวและควรเริ่มต้นเมื่อ
อายุ 50 ปี ต้องเตรียมตัวทั้งเรื่องเงินไว้ใช้ในยามชรา

ในประเด็นชีวิตติดกับปัจจุบัน : ความสุขหรือความทุกข์นั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่คิดว่า
การเป็นผู้สูงอายุในปัจจุบันคือกว่าสมัยเมื่อเป็น หนุ่มสาวพระในปัจจุบันมีสิ่งอำนวยความสะดวก
สะดวก แต่ในปัจจุบันตนเองมีร่างกายเสื่อมโทรมลง

ในประเด็นความทันสมัยนั้น ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่า ตนเองหันสมัยกลุ่มหนึ่งและ
ตนเองไม่หันสมัยเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง

ในประเด็นผู้สูงอายุเป็นปัญหาของใคร ผู้สูงอายุต่างมองว่าการเป็นผู้สูงอายุนั้นอาจจะ
เป็นปัญหาของแต่ละครอบครัว ผู้สูงอายุเชื่อว่าตนเองไม่ได้สร้างภาระปัญหาให้แก่ครอบครัว เพราะ
ช่วงตัวเองได้ แต่ก็ยังมีผู้สูงอายุที่ช่วยตัวเองไม่ได้ก็จะสร้างปัญหาให้แก่ลูกหลาน และในประเด็น
บทบาทของรัฐต่อผู้สูงอายุนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เชื่อว่า ตนเองเป็นไม่ไก่ผึ้ง มีทั้งที่มีลูกหลาน
ให้การดูแลเป็นอย่างดีและเป็นผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เพราะมีฐานะยากจน ดังนั้นรัฐต้อง
รับผิดชอบและช่วยเหลือต่อกลุ่มผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาสเป็นสำคัญ รัฐควรช่วยเหลือส่งเสริมที่ใน

ด้านการเงินยังซึ่งผู้สูงอายุเป็นรายเดือน รวมทั้งการรักษาพยาบาลแก่ผู้สูงอายุโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อเป็นสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ

เจณฑ์ ปันเพ็ง (2547 : 82) ได้ศึกษาการปรับตัวของผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจนในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าโภคทัศน์ต่อชีวิตมีอิทธิพลต่อการปรับตัวของกลุ่มตัวอย่าง (ร้อยละ 50.27) มีโภคทัศน์ต่อ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ซึ่งพบว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่าง (ร้อยละ 50.27) มีโภคทัศน์ต่อ ชีวิตด้านบวก คือ เห็นด้วยว่าผู้สูงอายุควรจะมีเงินเพื่อไว้ใช้จ่ายเมื่อจำเป็น (ร้อยละ 96.76) วัยสูงอายุ เป็นวัยแห่งการพักผ่อน (ร้อยละ 96.76) ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในชีวิตสามารถถ่ายทอด บุตรหลานและบุคคลรุ่นหลังได้ (ร้อยละ 95.68) ผู้สูงอายุมีความสามารถในการแนะนำ ในเรื่อง การจัดงานพิธีต่างๆ ในหมู่บ้านได้ (ร้อยละ 94.05) ผู้สูงอายุควรได้รับการเชือเชิญมาร่วมงานพิธีต่างๆ ในหมู่บ้าน (ร้อยละ 92.43) ผู้สูงอายุควรมีการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุด้วยกัน (ร้อยละ 89.73) ผู้สูงอายุ ควรมีการร่วมกิจกรรมในหมู่บ้าน (ร้อยละ 81.62) ผู้สูงอายุควรมีความพึงพอใจในชีวิตปัจจุบัน (ร้อยละ 80.54) และผู้สูงอายุไม่เห็นด้วยในข้อที่ว่าผู้สูงอายุไม่จำเป็นต้องดูแลตนเอง (ร้อยละ 71.35) และเมื่อเกิดการเจ็บป่วยควรให้มีอาการมากจึงไปพบแพทย์ (ร้อยละ 64.51) หากการศึกษาถึงแม้ว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะเห็นด้วยที่ว่า ผู้สูงอายุเป็นวัยที่น่าเป็นห่วง เพราะไม่สามารถดูแลตนเองได้ เมื่อตนก่อน (ร้อยละ 89.73) ผู้สูงอายุควรลดกิจกรรมลงในแต่ละวัน (ร้อยละ 89.19) ผู้สูงอายุที่มี บุตรหลานทำงานนอกบ้าน จะส่งผลต่อกลุ่มผู้สูงอายุ (ร้อยละ 84.32) การอยู่บ้านตามลำพัง จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเครียด (82.16) และไม่เห็นด้วยที่ว่าผู้สูงอายุควรทำงานช่วยเหลือครอบครัว (ร้อยละ 64.86)

ผู้วิจัยมีการอภิปรายเพิ่มเติมว่า ผู้สูงอายุควรมีการเพิ่มพูนความรู้ให้มากพอที่จะใช้ สังสอนลูกหลานและเด็กรุ่นหลัง และสำหรับการเป็นที่ปรึกษาในหมู่บ้านเกี่ยวกับงานพิธีต่างๆ และ ผู้สูงอายุควรได้รับการเชือเชิญให้เข้าร่วม และหากผู้สูงอายุได้มีการพุดคุยกับกลุ่มคนอื่นบ่อยๆ และ สามารถ เช่นกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน บุตรหลาน และบุคคลรุ่นหลังเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิด สมำเสมอ เช่นกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน บุตรหลาน และบุคคลรุ่นหลังเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิด หรือรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ได้จาก โทรศัพท์ วิทยุ หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะ มีผลกระทบต่อการเข้าใจ และการยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ผู้สูงอายุจะสามารถยอมรับ สภาพการณ์ต่างๆ ที่เข้ามาได้ นอกจากการ ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชน เช่น โทรศัพท์ วิทยุ หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน แล้ว การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเองระหว่างกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง โภคทัศน์ต่อชีวิตในทางบวก เช่นผู้สูงอายุจะเข้าใจว่าบุตรหลานของเขามา จำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อได้เงินมาเลี้ยงครอบครัว และผู้สูงอายุก็จะตั้งใจที่จะดูแล ตนเองเพื่อป้องกันการเจ็บป่วยอย่างจริงจัง (ศรีพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ. 2541 : 25; อ้างถึงใน เจณฑ์ ปันเพ็ง 2547 : 132) ดังนั้นผู้สูงอายุควรมีโภคทัศน์ที่ดี และกว้าง จะมีการดูแลตนเองและ

ทำตนเองให้เป็นที่หน้าเคารพ และครั้งนี้จะทำให้ผู้สูงอายุปรับตัวเองได้ดี (รัชนีพร พันกร. 2538 : 11; อ้างถึงใน เขมภู ปั้นเพ็ง 2547 : 132)

7.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

บอส (Bose. 1993 : 129 - 143) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงบทบาทและวิธีชีวิต ครอบครัวของผู้สูงอายุในรายงานการประชุมท้องถิ่น-ระดับการพัฒนาโดยนายสำหรับผู้สูงอายุ ไว้ว่า ในสังคมทุกสังคมกลุ่มอายุจะมีบรรทัดฐานของพฤติกรรม และบทบาทที่คาดหวังแตกต่างกันไป ในสังคมประเพณีดั้งเดิมมักจะถือเอาอายุเป็นเกณฑ์วัด มีประเพณีและวัฒนธรรมที่กำหนดบทบาท ในแต่ละอายุที่ผ่านไปเป็นขั้นตอนวงจรชีวิตของสังคมประเพณี มีดังนี้คือ

1. ขั้นตอนการเป็นเด็กปฐมวัย
2. ขั้นตอนการเป็นเด็กวัยรุ่น เป็นเวลาของการศึกษาเรียน บางคนก็เข้าทำงาน

และการเรียนไม่ต่อเนื่อง

3. ขั้นตอนที่หาเงินเลี้ยงตัวและครอบครัว สร้างครอบครัว รับผิดชอบครอบครัว
4. ขั้นตอนที่ค่อยๆ ถอนตัวจากการทำงาน กิจกรรมน้อยลง
5. ขั้นตอนการเกี้ยวน้ำลาย อายุร่วมไม่ถือว่าเป็นการสูญเสียบทบาท หรือ เกียรติยศ หรือการสืบสุก ตรงกันข้ามถือว่าเป็นบุคคลสูงสุดของสถานภาพสังคม และเกียรติยศ ของครอบครัว หมู่ญาติและชุมชน โดยเฉพาะชนชีพที่มีที่ดินซึ่งผู้สูงอายุมีทรัพย์สินจากการผลิต ในสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมสมัยใหม่ มีวงจรชีวิตที่ซัดเจนกว่าในเชิงของบทบาทที่คาดหวัง เพื่อสอดคล้องกับวิถีชีวิต ในสังคมสมัยใหม่ ดังนี้คือ

1. ขั้นตอนการเป็นเด็กปฐมวัย
2. ขั้นตอนการเป็นเด็กที่ใช้ชีวิตกับการเล่น ชีวิตอิสระ ให้เวลา กับการเรียนการศึกษา ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งนี้จะเริ่มเร็วและขยายไปจนถึงอายุ 20 ปี ในกรณีที่เรียนระดับสูง ต่อ ก็อาจขยายไปจนถึงอายุ 25 ปี ซึ่งจะเป็นการไม่ค่อยสนับสนุนให้รับแต่งงาน หรือเริ่มทำงาน ซึ่ง อันนี้เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมอุตสาหกรรม

3. ขั้นตอนการทำงาน โดยเริ่มจากอายุ 23-60 ปี ซึ่งต้นของขั้นตอนนี้ ประชากรจะ ยุ่งกับการสร้างอาชีพ สร้างครอบครัว และซึ่งป้ายจะเพิ่มความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยจะมี ส่วนร่วมในบทบาทต่างๆมากขึ้น บุคคลจะถึงจุดสูงสุดในด้านสังคม ตำแหน่งการงาน ฐานะทาง เศรษฐกิจ และความสำเร็จด้านอื่นๆ ไม่ค่อยมีเวลาว่าง หรือความรับผิดชอบต่อครอบครัวขยายของ คน

4. วัยเกณฑ์บินอายุ 60 ปี ในกรณีที่งานอาชีพมีกำหนดอายุแน่นอน เป็นจุดสุดท้ายของงานอาชีพ គุฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมต่อครอบครัวและบุตร มักมีปัญหาด้านสุขภาพ และอารมณ์ เนื่องจากการตายของญาติพี่น้องและเพื่อน มองหาความหมายของชีวิต มีเวลาว่าง ขึ้นตอนสุดท้ายคืออายุ 70 ปีขึ้นไป บทบาทต่างๆ จะต่างจากตอนอายุวัยทำงาน และจะไปสืบสุกด้วย เมื่ออายุประมาณ 80 ปีเป็นต้นไป

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงบทบาทของผู้สูงอายุตามแนวคิดสมัยใหม่ไว้ว่า

1. ความคาดหมายการคงชีพของประชากรจากอายุ 60 ปี สูงขึ้น แม้แต่ในประเทศไทย กำลังพัฒนา ประชากรไม่เพียงแต่อายุยืนขึ้น แต่ยังมีสุขภาพและความสามารถที่จะนำชีวิตไปสู่ความสำเร็จได้ แพทย์ทางชราภาพวิทยา จำแนกผู้สูงอายุไว้ดังนี้ คือ อายุ 60-70 ปี เรียกว่า ผู้สูงอายุวัยต้น และอายุ 70 หรือ 75 ปีขึ้นไป เรียกว่า ผู้สูงอายุวัยสูงอายุ
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็นในอดีต คือมีจำนวนมากที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้น มีสถานภาพทางเศรษฐกิจดีขึ้น โดยมีรายได้ (บำนาญ คอกเบี้ยจากเงินสะสม ปันผลจากการลงทุน ฯลฯ เป็นต้น) เป็นของตนเอง ประสบการณ์ การทำงานและวิธีชีวิต แตกต่างจากรุ่นของบุคคลาคนเอง โครงสร้างทางครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป บุตรจะไม่อยู่ภายใต้การดูแล แนะนำ หรือควบคุมของผู้สูงอายุ มักจะออกไปทำงานทำที่เมืองอื่น หรือแยกครอบครัวออกไป ผู้สูงอายุยอมรับแนวคิดใหม่ที่เกณฑ์อายุ การทำงาน หลังอายุ 60 ปี ถอนตัวจากบทบาททางเศรษฐกิจ สังคม และจำกัดการใช้ชีวิตอยู่กับเรื่องศาสนา ให้เวลาว่างอย่างมีความสุข ให้เวลาผ่านไป ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องการใช้ชีวิตเพื่อความสำเร็จของครอบครัวและชุมชนซึ่งแตกต่างจากบทบาทของผู้สูงอายุตามแบบแผนประเพณีดั้งเดิมที่

1. ผู้สูงอายุ คือประชากรที่มีลักษณะร่วมกัน โดยเห็นได้จากสภาพความสามารถทางร่างกาย และสมองคล่อง เมื่ออายุมาถึงอายุหนึ่ง

2. ผู้สูงอายุมีสิ่งที่สนใจอยู่เพียง 2-3 อย่าง คือ ศาสนา และความต้องการทางจิตใจ มักจะชอบอยู่ลำพัง และมักจะชอบร่วมกลุ่มกับผู้สูงอายุที่อยู่กัน

3. ผู้สูงอายุจะเรียกร้องความสนใจ ล้าสมัย ไม่ค่อยจะเต็มใจที่จะปรับแนวคิด ค่านิยม หรือวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ระดับการศึกษาและความรู้มักจะล้าหลัง จึงเกิดช่องว่างระหว่างวัย กับคนหนุ่มสาว

4. ผู้สูงอายุเป็นภาระแก่ครอบครัว และต้องการการดูแลจากครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งต้องเอาใจใส่สุขภาพของผู้สูงอายุ

5. ผู้สูงอายุเป็นประชากรที่ไม่มีกำลังการผลิตแล้ว เป็นภาระในแผ่นดินที่ว่าด้วยเงิน ก้อนหนึ่งที่จะใช้คุณภาพน่องในyanที่ไม่สามารถมีกำลังการผลิต ยิ่งกว่านั้นผู้สูงอายุยังเป็นกำลัง ประชากรที่ยังต้องใช้จ่ายเงินอยู่ด้วย

ผู้สูงอายุโดยทั่วไปมองตัวเองในแง่ลบ คือไม่มีอะไรคาดหวังในอนาคต นอกจาก รอคอยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้สูงอายุมักจะมีความสามารถทางร่างกายและสมอง มีสถานภาพทาง สังคมและเกียรติยศ มีอำนาจความรับผิดชอบและหน้าที่ในบทบาทต่างๆ ลดลง โดยทั่วไปจะจำกัด ตัวเองอยู่ในกิจกรรมทางสังคม และสภาพร่างกายเท่าที่อำนวยให้ ความพอใจในชีวิตก็ลดลงอย่าง นาวา (Nayar, 1996 : 59-83) ศึกษาประเด็นสำคัญและเร่งด่วนเกี่ยวกับผู้สูงอายุและ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประเทศไทยต่างๆ ในเอกสาร ชี้ว่ามีประเด็นเด่นหัวข้อ 8 ข้อคือ

1. ขนาด อัตราเพิ่ม และนัยสำคัญ ของกลุ่มประชากรผู้สูงอายุในภูมิภาคต่างๆ ในทวีป เอเชียกำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และเร็วกว่าในทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือ
2. การมีอายุขัยที่ยืนยาวขึ้นของประชากรจะต้องมีคุณภาพและสุขอนามัยที่ดีทั้งสุขภาพ กายและสุขภาพจิต
3. การให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค และการให้บริการสุขภาพ แก่ ผู้สูงอายุทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท
4. การให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุซึ่งเป็นภัยน้ำยิ่ง เพราะร้อยละของผู้หญิงสูงอายุ หลังหมดประจำเดือน จะสูงกว่าผู้สูงอายุชายหลังหมดประจำเดือน แม้ว่าอัตราการเป็นหลังหมดประจำเดือนในผู้สูงอายุทั้งสองเพศ จะเพิ่มขึ้นตามอายุที่ตาม ผู้สูงอายุชายหลังหมดประจำเดือนมากกว่าผู้สูงอายุหญิงหลังหมดประจำเดือน ตามรายงานของกรมอนามัย สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2527
5. การลดการเกื้อหนุนของครอบครัว การสำรวจขององค์กรอนามัยโลกใน พ.ศ. 2527 พบว่า ผู้สูงอายุ 60 ปี และ 65 ปีขึ้นไป ในประเทศไทยและเอเชีย ฟิลิปปินส์ ฟิจิ และกาหลีได้ ตั้งแต่ ร้อยละ 72 ถึงร้อยละ 79 อาศัยอยู่กับบุตรที่โตแล้ว เช่นเดียวกับข้อมูลที่ปรากฏในประเทศไทยเดียวกัน โดยที่นี่เอเชีย ศิลก โปรต์ และ ไอวอร์ โภสต์ ในช่วงกลางทศวรรษที่ 2513 แต่สถานการณ์ในศตวรรษที่ 2533 กำลังเปลี่ยนแปลงไป และบทบาทของครอบครัวในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุกำลังลดลง
6. ความสามารถในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และโอกาสในการ ประกอบอาชีพของผู้สูงอายุลดลง ซึ่งอาจยกเว้นการประกอบอาชีพนักภาครัฐและอาชีพ เกษตรกรรมในชนบท
7. การมีปฏิกริยาสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุลดลง และประโยชน์ ที่ตนเองมีต่อสังคมที่เป็นไปในทางลบ

8. การยอนรับสิทธิของผู้สูงอายุ สังคมควรยอมรับสิทธิของผู้สูงอายุตั้งแต่สิทธิขั้นพื้นฐาน ไปจนถึงสิทธิของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

นาจินดา (Baginda. 1992 : 64-72) ศึกษาเรื่อง The role of non-governmental organizations for activity involving the elderly in the mainstream of economic and social development กล่าวถึงกิจกรรมกับการมีส่วนร่วมในชุมชนของผู้สูงอายุว่า ในสังคมเกษตรกรรม ผู้สูงอายุจะทำงานโดยไม่มีการเกี่ยวข้องอยู่ ผู้สูงอายุที่ยังสามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจบ้างก็จะอ่อนเพี้ยน ให้แก่ครอบครัวและชุมชนต่อไปได้ ส่วนในสังคมสมัยใหม่และในสังคมเมือง ผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับสู่บ้านเกิดในชนบทหลังจากเกษียณแล้ว โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยจะกลับไปใช้ชีวิตที่เรียบง่ายในชนบทมากกว่า แต่ความคิดเห็นนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะในประเทศไทย ที่กำลังพัฒนาเนื่องจากมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว แนวโน้มของผู้สูงอายุที่กลับสู่ชนบทหลังเกษียณอยู่ได้ดีลง เพราะผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเมืองมีโอกาสในการรับบริการต่างๆ มากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชนบทรัฐบาลจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญแก่กลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เพราะผู้สูงอายุที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มอาจให้ความสนับสนุนหรือสร้างปัญหาให้กับรัฐบาลได้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนยากจนซึ่งมีปัญหาต่างๆ มากมาย เช่น ปัญหาน้ำด้านมาตรฐานการครองชีพ ปัญหาสุขภาพ ปัญหารายได้ ปัญหาที่อยู่อาศัย และปัญหาสภาพแวดล้อม นอกจากรัฐบาลแล้วกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่ช่วยเหลือผู้สูงอายุอาจประกอบด้วยกลุ่มศาสนา และกลุ่มบริการสังคมต่างๆ ผู้สูงอายุในชุมชนอาจรวมตัวกันเป็นสมาคมและกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1. กลุ่มหรือสมาคมซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงมาร่วมตัวกัน
2. กลุ่มที่มีอาชีพเดียวกัน
3. กลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน
4. กลุ่มสวัสดิการสังคมต่างๆ

ผู้สูงอายุที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มต่างๆ เหล่านี้จะสามารถมีบทบาทในการประกอบกิจกรรมต่างๆ นอกภารรัฐได้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะมีประโยชน์แก่ผู้สูงอายุและชุมชนเอง เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้สูงอายุจำนวนมากได้เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ ตั้งแต่บังอยู่ในวัยหนุ่มสาว 一直到แก่ ความสนใจส่วนตัวในกิจกรรมนั้นๆ การเข้าร่วมกลุ่มทำให้คนหนุ่มสาวและผู้สูงอายุเหล่านี้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในงานสังคมสงเคราะห์ได้อย่างต่อเนื่อง

โจ อิน ยุน (Choe, Ehn Hyun. 1992 : 98-99) ศึกษาเรื่อง บทบาทใหม่ของผู้สูงอายุในสังคมอุดมการณ์สมัยใหม่ถึง บทบาทของผู้สูงอายุในประเทศไทยว่า ปัญหาผู้สูงอายุในสังคมอุดมการณ์สมัยใหม่ เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับปัจจัยทางด้านสังคมมากกว่า

ปัจจัยด้านบุคคลและครอบครัว ดังนั้น ผู้ที่จะต้องเริ่มดำเนินการแก้ปัญหาจึงได้แก่ สังคมและรัฐปัจจัยน และครอบครัวไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาขั้นพื้นฐานให้ถูกต้อง ไปได้ รัฐบาลประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายพื่อแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุโดยตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐานว่า ปัญหาผู้สูงอายุเป็นปัญหาของบุคคลและครอบครัวมากกว่าจะเป็นปัญหาสังคม และดำเนินแก้ไขโดยผ่านหน่วยครอบครัว การดำเนินนโยบายชั้นนี้ได้รับการสนับสนุนจากค่านิยมทางประเพณีและวัฒนธรรมในเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ ซึ่งเน้นให้ครอบครัวมีภาระรับผิดชอบในการดูแลผู้สูงอายุก่อนที่จะให้สังคมรับภาระ รัฐบาลประเทศไทยได้ดำเนินการปรับปรุงนโยบายด้านสังคมสงเคราะห์มาโดยตลอดและได้อันุมัติงบประมาณในปี พ.ศ. 2534 ประมาณร้อยละ 30 เพื่อใช้จ่ายในโครงการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในด้านการศึกษาขั้นสูง และต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาได้ตลอดชีวิตตามนโยบาย "สังคมของการศึกษาตลอดชีวิต" ซึ่งจะมีผลต่อผู้สูงอายุ เพราะทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่มีความหมายและมีรู้สึกโศกเศร้าหรือลูก拓ทึ้ง การศึกษามีบทบาทมากในสังคมและชุมชนท้องถิ่น เพราะทำให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างสังคมและชุมชน กิจกรรมของอาสาสมัครในชุมชนจะช่วยทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสและมีส่วนร่วมในชุมชน ขั้ดช่องว่างระหว่างวัย และทำให้เกิดความสามัคคี กิจกรรมของอาสาสมัครผู้สูงอายุที่ได้รับความนิยมมี 2 ประเภท คือ ผู้สูงอายุสามารถสอนวิธีการเขียนตัวอักษรภาษาจีน เพื่อให้คนหนุ่มสาวในชุมชนได้เรียนรู้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่คนหนุ่มสาวมาก เพราะทำให้สามารถอ่านเอกสารของภาครัฐ ญี่ปุ่น และจีนได้ กิจกรรมประเภทที่ 2 ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้คนหนุ่มสาวมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของคนหนุ่มสาวตามประเพณีนิยมและตามหลักลัทธิขึ้นชี้ช่องนำที่ในระบบครอบครัว การศึกษานอกระบบ โดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้ให้ความรู้แก่คนหนุ่มสาวทำให้คนหนุ่มสาวได้รับความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ และประพฤติปฏิบัติและรักษาขนบธรรมเนียมความประเพณีของชุมชน

ความสัมพันธ์และเครือข่ายของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุอย่างมาก และในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนหนุ่มสาวด้วย ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ดูแลให้คำปรึกษาและเป็นที่พึ่งทางใจแก่บุตรหลาน ส่วนบุตรหลานก็เป็นสิ่งเชิญชวนให้สำหรับผู้สูงอายุ ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ดีอีกเป็นหนึ่ง ทรัพยากรที่เกื้อหนุนผู้สูงอายุจึงได้แก่ครอบครัว และบ้านจะเป็นสถานที่ที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่อย่างมีความสุขที่สุด รัฐบาลจึงเห็นความสำคัญที่จะต้องเสริมสร้างระบบครอบครัวเกื้อหนุนให้มีความเข้มแข็งมากที่สุด อันเป็นการเตรียมชุมชนให้เป็นฐานในการดูแลผู้สูงอายุ รัฐสามารถกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุได้โดยจัดตั้งหน่วยอาสาสมัครหรือองค์กรทั้งในภาครัฐและนอกภาครัฐที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดูแลผู้สูงอายุร่วมกับครอบครัว

โภคเล เอส ดี ; เมอนามา พันดิท และรัตชา ราช (Gokhale, S.D., Nirmala Pandit and Radha Raj, 1994 : 131-B) กล่าวถึงบทบาทของผู้สูงอายุกับองค์กรต่าง พนวบกันบทบาทของผู้สูงอายุกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนในการสร้างประโยชน์ให้กับครอบครัว ชุมชน และประเทศ รัฐจำเป็นต้องสร้างองค์กรต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุซึ่งอาจเป็นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือ หรือเป็นการรวมกลุ่มเพื่อการประสานงาน เนื่องจากผู้สูงอายุมีทักษะ ความชำนาญ และมีประสบการณ์ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในยามสูงอายุ บทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัว ได้แก่ การร่วมกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการดูแลบุตรหลาน ส่วนบทบาทของผู้สูงอายุในชุมชน ได้แก่ การถ่ายทอดข้อมูลธรรมเนียมประเพลิงและวัฒนธรรม องค์กรในระดับท้องถิ่นสามารถดำเนินโครงการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ ได้ เช่น การฝึกอบรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อเตรียมให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับสุขภาพ ประสบการณ์ และความชอบของผู้สูงอายุ ซึ่งจะเป็นการทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเพิ่มขึ้น ในด้านเศรษฐกิจ องค์กร ส่วนท้องถิ่นสามารถให้บริการต่างๆ แก่ผู้สูงอายุ ได้ เช่น จัดตั้งศูนย์บริการผู้สูงอายุในเวลากลางวัน จัดสร้างบ้านพักผู้สูงอายุ ดำเนินการโครงการบ้านญาญและโครงการสุขภาพอื่นๆ องค์กรในระดับประเทศสามารถกำหนดนโยบายและออกกฎหมายเพื่ออำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้สูงอายุ และ ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งองค์กรต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุในระดับประเทศ รัฐควรส่งเสริมองค์กรพัฒนา เอกชนในด้านงบประมาณและการปฏิบัติงานในโครงการต่างๆ การอนุมัติงบประมาณให่องค์กร พัฒนาเอกชนดำเนินการนั้นเป็นการใช้จ่ายประมาณ และทรัพยากรของรัฐให้เกิดประโยชน์โดยไม่ ต้องใช้หน่วยงานและกำลังคนของรัฐ นอกจากนั้นการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนยังเป็น การปฏิบัติงานในระดับชุมชน ซึ่งสามารถร่วมมือ และประสานงานกับองค์กรระดับท้องถิ่นได้ อย่างดี นอกจากนั้นรัฐควรส่งเสริมให้องค์กรภายในประเทศไทยมีการติดต่อ และร่วมมือกับองค์กร ต่างประเทศในระดับนานาชาติตัวอย่าง องค์กรเหล่านี้ได้แก่ สมาคมผู้สูงอายุ มนุนิธิและสมาคมเช่น Help Age เป็นต้น

โภคเล (Gokhale, 1995 : 59-65) กล่าวถึงบทบาทของผู้สูงอายุในประเทศอินเดีย ว่าผู้สูงอายุ ในประเทศอินเดียสามารถเข้ามายึดบทบาทและส่วนร่วมในองค์กรระดับท้องถิ่น ได้ตั้งแต่การดำเนิน การตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ จนถึงการปฏิบัติงานประจำวัน องค์กรในระดับท้องถิ่นสามารถแบ่ง ออกได้เป็น

1. กลุ่มพิทักษ์สิทธิ์ต่างๆ
2. กลุ่มดำเนินงานในระดับท้องถิ่น
3. หน่วยงานด้านสังคมสงเคราะห์
4. กลุ่มกิจกรรมด้านสันทานการต่างๆ

5. กลุ่มศาสนา
6. องค์กรให้บริการด้านสุขภาพอนามัย
7. กลุ่มผู้ที่มีกิจกรรมงานอดิเรกหรือความสนใจเหมือนกัน
8. องค์กรที่มีผู้สูงอายุเป็นฐานในการดำเนินงาน
9. กลุ่มนักวิชาชีพ
10. กลุ่มบริการด้านอื่นๆ

ปัจจัยบางประการที่ทำให้บุคคลกลุ่มต่างๆ สามารถรวมตัวกันเป็นองค์กรสมาคมหรือกลุ่มได้แก่ อายุ การศึกษา จุดนุ่งหมาย ความต้องการ และความสนใจร่วมกัน องค์กรที่จดทะเบียน ลูกต้องตามกฎหมายเหล่านี้สามารถให้ความเกื้อหนุนผู้สูงอายุได้อย่างมาก โดยเฉพาะในด้านที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุและผู้สูงอายุที่ยังมีอายุไม่นานและสามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรเหล่านี้ สามารถอำนวยความสะดวกอย่างไร้เดียงสา โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถในการใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวและเพื่อนฝูง ซึ่งจะมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพเหล่านั้นๆ อย่างมาก จึงนับว่า เป็นผู้ที่มีบทบาทในองค์กรมาก ส่วนผู้สูงอายุที่ยังสามารถทำงานและหารายได้เพื่อเติมเต็มตัวเอง ได้นั้น รัฐควรหาโอกาสใหม่ๆ ให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ประกอบอาชีพ ได้เท่าที่สุขภาพอำนวยต่อไป

8. ครอบแนวคิดในการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
RUABHAT MAHACHAI UNIVERSITY

ในการศึกษารั้งนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทผู้สูงอายุที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี ในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยศึกษาว่าเพศและกลุ่มของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ มีผลต่อบทบาทการพัฒนาชุมชน การศึกษา การศาสนา และวัฒนธรรมประเพณีย่างไร ซึ่งสามารถสรุปเป็นครอบแนวคิดในการวิจัยในรั้งนี้ ดังรายละเอียดในแผนภูมิที่ 1

ตัวแปรอิสระ (Independent variable)

ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ
แบ่งออกเป็น

1. เพศ
 - 1.1 ชาย
 - 1.2 หญิง
2. กลุ่ม
 - 2.1 กลุ่มข้าราชการบำนาญ
 - 2.2 กลุ่มสามาคมผู้สูงอายุ
 - 2.3 กลุ่มผู้สูงอายุตามชุมชน
ทั่วไปทั้ง 36 ชุมชน

ตัวแปรตาม (Dependent variable)

ได้แก่ บทบาทของผู้สูงอายุที่มีต่อ

1. การพัฒนาชุมชน
2. การศึกษา
3. การศาสนา
4. วัฒนธรรมประเพณี

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY